

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С.З. ГЖИЦЬКОГО

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра туризму

Допускається до захисту

“ ____ ” _____ 2023р.

В.о. зав. кафедри _____

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

студента Томчука Артема Андрійовича

на тему:

ГЛОБАЛЬНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

на присвоєння кваліфікації – **Магістр з туризму**

Керівник роботи

к.е.н., доц. Калайтан Т.В.

Львів – 2023

ЗМІСТ

Вступ	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	5
1.1. Історичні аспекти сталого розвитку суспільства та його сучасний стан	5
1.2. Глобальні цілі сталого розвитку суспільства та їх трактування стосовно туризму	11
1.3. Вплив туризму на економічну, екологічну та соціальну компоненти сталого розвитку	21
РОЗДІЛ 2. ГЛОБАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ	29
2.1. Біорізноманіття та кліматичні дії	29
2.2. Глобальна ініціатива по пластику і туризму. Енергетичні рішення для готелів	35
2.3. Міжнародна мережа спостереження за сталим туризмом	43
РОЗДІЛ 3. ВИМІРЮВАННЯ СТАЛОСТІ ТУРИЗМУ	53
3.1. Вимірювання економічного впливу туризму	53
3.2. Вимірювання екологічного впливу туризму	64
3.3. Вимірювання соціального впливу туризму	70
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	91

ВСТУП

Актуальність теми. Сталий розвиток – це стратегія людського розвитку, яка враховує потреби майбутніх поколінь у добре захищеному середовищі. Ця стратегія також стосується туризму як важливої сфери економічної, матеріальної та духовної сфери людини. Дослідження проблем сталого розвитку в туризмі стають дедалі актуальнішими, оскільки ця галузь тепер стала великомасштабною, що має супутні наслідки, які загрожують самій індустрії. Необхідно зосередити увагу на таких питаннях, як вплив туризму на навколишнє середовище та місцеву культуру, безпека та надійність туризму.

Природоохоронний характер туризму полягає в обов'язку захищати біорізноманіття рекреаційних зон і центрів. Для цього використовуються рекомендації природоохоронних технологій, практичні розробки, фундаментальні та прикладні науки. Забезпечення фінансування та кредитування природоохоронної діяльності в її межах також є важливим для охорони та відновлення рекреаційних територій.

Питання сталого розвитку туризму досліджено в наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: І. Бураківського, Т. Циганкової, А. Філіпенка, Ф. Котлера, М. Портера, Т. Ткаченко, В. Квартальнова, Г. Папіряна та інших. Разом з тим більш детального вивчення потребують сучасні передові практики сталого туризму, організація міжнародної мережі спостереження за сталим розвитком туризму.

Метою кваліфікаційної роботи є вивчення сучасних практик сталого туризму, дослідження підходів до вимірювання сталості туризму та можливостей їх впровадження до вітчизняної практики у післявоєнному періоді.

Для досягнення поставленої мети, що визначає зміст дослідження, в роботі було передбачено вирішити такі основні завдання:

-дослідити історичні аспекти сталого розвитку суспільства та його сучасний стан:

-визначити трактування глобальних цілей сталого розвитку суспільства стосовно туризму;

-визначити вплив туризму на економічну, екологічну та соціальну компоненти сталого розвитку суспільства;

-вивчити глобальні ініціативи сталого розвитку туризму стосовно біорізноманіття та кліматичних змін, зниження викидів CO₂ та ін.

-ознайомитися із впровадженням практик сталого розвитку в індустрії туризму

-дослідити функції Міжнародної мережі спостереження за сталим розвитком туризму (INSTO);

-дослідити питання вимірювання економічного, соціального та екологічного аспектів сталого розвитку туризму;

Об'єктом дослідження є туризм в контексті сталого розвитку суспільства.

Предметом дослідження є вплив туризму на економічну, екологічну та соціальну компоненти сталого розвитку суспільства.

Методи дослідження. Під час написання кваліфікаційної роботи використовувались як загальнонаукові методи дослідження (аналіз, синтез, порівняння), так і спеціальні прийоми економічного аналізу.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновку та списку використаних джерел, який включає 66 позицій. Робота включає 3 таблиці, 7 рисунків та 4 додатки. Матеріали роботи викладено на 95 сторінках, у тому числі основний текст займає 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

1.1. Історичні аспекти сталого розвитку суспільства та його сучасний стан

Високі темпи індустріалізації та урбанізації, технологічний прогрес, глобалізація – все це спростило життя, але негативно впливає на нас і майбутні покоління. Це змушує людей думати про захист навколишнього середовища та питання соціальної відповідальності, а також шукати способи покращити ситуацію або зберегти статус-кво та запобігти погіршенню.

Сталий розвиток передбачає використання ресурсів, які будуть доступні майбутнім поколінням. Це означає, що для того, щоб залишити нашим нащадкам чисту планету з відновлюваними ресурсами, нинішнє покоління має використовувати ці ресурси більш відповідально.

Конференція ООН з навколишнього середовища та розвитку (1992) запропонувала визначення сталого розвитку: «Суспільство розвивається, щоб задовольнити потреби сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби».

Сталий розвиток спрямований на узгодження людського життя та соціального розвитку з природними процесами з метою підтримки глобальної рівноваги у світі.

Етапи, на яких сформувалися концепції сталого або збалансованого розвитку:

Червень 1972 р. Стокгольм, Швеція.

Конференцію ООН з навколишнього середовища, що відбулася в Стокгольмі в червні 1972 року, можна вважати першою віхою в історії концепції сталого або збалансованого розвитку. Саме на Стокгольмській конференції зв'язок між економічним розвитком і погіршенням навколишнього середовища вперше було поставлено на міжнародний порядок денний. На засіданні було прийнято Декларацію Конференції ООН з

навколишнього середовища, яка містить 26 принципів і план дій із 109 пунктів. У «Принципах» вперше наведено правовий перелік національних і міждержавних природоохоронних заходів. Стокгольмська конференція поклала початок розвитку екологічної політики на національному рівні та екологічного руху в глобальному масштабі.

Грудень 1972р.

Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища (ЮНЕП) була створена і залишається провідною світовою агенцією з проблем навколишнього середовища. Агентство також має представництво в Україні.

Жовтень 1982р.

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй прийняла Всесвітню хартію захисту природи, яка проголошує низку принципів охорони природи, згідно з якими будь-яка людська діяльність, що впливає на природу, повинна управлятися та оцінюватися. Перший принцип Хартії говорить: «Необхідно поважати природу і не можна порушувати її основні процеси».

1983-1987 роки

У 1983 році Генеральна Асамблея ООН заснувала Всесвітню комісію з навколишнього середовища та розвитку (WCED). Головою комітету стала прем'єр-міністр Норвегії Гру Харлем Брундтланд. До завдань комітету входить формулювання основних принципів, показників і глобального еколого-економічного плану дій для збалансованого розвитку.

У 1987 р. за результатами роботи комісії Брундтланд була опублікована доповідь «Наше спільне майбутнє», в якій запропоновано нову концепцію збалансованого розвитку як альтернативи розвитку, заснованому на необмеженому економічному зростанні. У доповіді «Наше спільне майбутнє» вперше чітко визначено концепцію збалансованого розвитку, тобто розвитку, який відповідає потребам сьогодення, не ставлячи під загрозу здатність задовольняти потреби майбутніх поколінь.

1992 р., Ріо-де-Жанейро, Бразилія.

Концепція сталого розвитку стала платформою для Другої конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку, відомої як саміт Землі. За підсумками прийнято п'ять підсумкових документів. Серед них особливо важливі такі:

- декларація Ріо-де-Жанейро про навколишнє середовище та розвиток.
- порядок денний на двадцять перше століття.
- рамкова конвенція ООН про зміну клімату.
- конвенція про збереження біологічного різноманіття.
- декларація про напрями розвитку, збереження та використання лісів.

Другим документом, прийнятим на конференції в Ріо-де-Жанейро, став Порядок денний на XXI століття, який рекомендував країнам розробити національні стратегії збалансованого розвитку з урахуванням необхідних заходів з охорони довкілля.

Декларація Ріо про навколишнє середовище та розвиток містить 27 принципів, спрямованих на визначення нового, справедливого глобального партнерства шляхом встановлення додаткових рівнів співпраці між державами, ключовими секторами суспільства та громадянами. Ця декларація донині залишається важливим документом у сфері охорони навколишнього середовища та реалізації збалансованого розвитку.

Порядок денний 21 (Agenda 21) рекомендує країнам розробити національні стратегії збалансованого розвитку з урахуванням необхідних заходів з охорони навколишнього середовища.

1997 р., Нью-Йорк, США

Зустріч найвищого рівня «Земля» + 5 (спеціальна сесія Генеральної Асамблеї ООН) присвячена розгляду та оцінці виконання Порядку денного на XXI століття. У рамках спеціальної сесії Генеральної Асамблеї ООН «Ріо+5» відбулися дві основні події:

Форум «Ріо+5» - 13-19 березня 1997 р. (Ріо-де-Жанейро, Бразилія). Форум надав можливість численним НУО обговорити та вирішити, як

перевести питання збалансованого розвитку з порядку денного на конкретні дії.

П'ята сесія Комісії ООН зі збалансованого розвитку (CDC) - 7-25 квітня 1997 р. (Нью-Йорк, США). На цій зустрічі глави урядів узгодили документи, ухвалені під час саміту «Земля» («Ріо+5»).

Текст підсумкового документу було узгоджено на позачерговому засіданні. У висновку доповіді наголошується, що «глобальна екологічна ситуація продовжує погіршуватися...серйозні екологічні проблеми залишаються глибоко вкоріненими в соціально-економічних структурах країн у різних регіонах». На зустрічі також було зазначено, що всі сектори суспільства повинні брати участь у формуванні та реалізації збалансованих стратегій розвитку. Зустріч вимагала від країн взяти на себе зобов'язання сформулювати та розробити національну збалансовану стратегію розвитку до 2002 року, щоб відобразити внески та відповідальність усіх залучених сторін.

2002, Йоганнесбург, ПАР.

Всесвітній саміт Організації Об'єднаних Націй узагальнив десятирічний досвід сприяння збалансованому розвитку. Результатом Йоганнесбурзького саміту стало прийняття двох документів: Йоганнесбурзької декларації про збалансований розвиток та Плану реалізації плану на XXI століття. Особливий пріоритет надається соціальним питанням збалансованого розвитку: подолання бідності, розвиток охорони здоров'я, особливо санітарії, забезпечення чистою питною водою тощо. Питання втрати біорізноманіття привернуло широку увагу. Йоганнесбурзький саміт також обговорював нові питання, які не обговорювалися в Ріо-де-Жанейро, включаючи торгівлю, глобалізацію та фінансування для збалансованого розвитку.

На засіданні прийнято Йоганнесбурзьку декларація про збалансований розвиток. Декларація висуває основні завдання для досягнення збалансованого розвитку:

- подолання бідності;
- зміни в моделях споживання;

- охороняти та раціонально використовувати природно-ресурсну базу.

1992 рік, Ріо-де-Жанейро, Бразилія.

Організація Об'єднаних Націй об'єднує уряди, міжнародні організації та масові групи для розробки низки дієвих заходів для зменшення бідності, одночасно сприяючи створенню гідних робочих місць, чистій енергії та більш раціональному та справедливому використанню природних ресурсів.

Глави держав та урядів прийняли підсумковий документ конференції «Майбутнє, якого ми хочемо», підтверджуючи свою відданість цілям, ухваленим на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку 2002 року: йти шляхом сталого розвитку та забезпечити побудову економіки, яка сприятиме нашій планеті, нинішнім і майбутнім поколінням для створення соціально та екологічно збалансованого майбутнього.

У підсумковому документі йдеться про необхідність розвитку «зеленої» економіки в контексті збалансованого розвитку та викорінення бідності та створення інституційної бази для такого розвитку.

У документі підтверджується необхідність подальшого просування концепції збалансованого розвитку на всіх рівнях, координації економічної, соціальної та екологічної складових та розгляду їх взаємозв'язку.

На засіданні було прийнято рішення про створення комплексного, прозорого та міжурядового збалансованого процесу розвитку, відкритого для всіх зацікавлених сторін.

Уряди підтвердили свою рішучість досягти мети до 2020 року щодо «належного регулювання хімічних речовин і небезпечних відходів протягом усього їхнього життєвого циклу для мінімізації негативного впливу на здоров'я людини та навколишнє середовище відповідно до Йоганнесбурзького плану виконання».

У сфері охорони здоров'я та населення уряди визнають, що «зменшення забруднення повітря, води та хімічних речовин, наприклад, може позитивно вплинути на здоров'я».

У розділі «Сільське господарство» уряди вирішили «збільшити збалансоване сільськогосподарське виробництво» та посилалися на необхідність «заохочувати, зміцнювати та підтримувати більш збалансоване сільське господарство».

На зустрічі були оголошені добровільні зобов'язання, а також загальні офіційні документи. На головній сторінці веб-сайту Ріо+20 опубліковано понад 700 добровільних зобов'язань від груп громадянського суспільства, компаній, урядів, університетів та інших учасників. Зокрема, у сегменті «Екологізація освіти» добровільних зобов'язань України на Конференції ООН зі збалансованого розвитку «Ріо+20», Всеукраїнської екологічної спілки, Міжнародного інституту «Асоціація регіональних екологічних проблем» та Інституту Ганда. економіки навколишнього середовища (США).

2015 р., Нью-Йорк, США.

Під час ювілейної 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (25-27 вересня 2015 р.) відбувся Саміт зі сталого розвитку.

Основні теми обговорення – порядок денний «Період після 2015 року» та документ «Цілі сталого розвитку» (ЦСР).

Ключові елементи цього порядку денного: гідність, люди, процвітання, планета, справедливість і партнерство. Було визначено п'ять рушійних елементів: універсальність, інтеграція, права людини, рівність і розвиток. Новий порядок денний передбачає викорінення бідності до 2030 року та сприяння економічному процвітання, соціальному розвитку та захисту навколишнього середовища в різних регіонах.

17 цілей сталого розвитку є комплексними, взаємопов'язаними та неподільними, вони є цілями людства та є універсальними. Цілі та 169 етапів спрямовані на усунення основних системних перешкод для сталого розвитку, включаючи нерівність, нестабільне споживання та виробництво, відсутність належної інфраструктури та гідної роботи.

Підсумковий документ: Декларація, Цілі та завдання сталого розвитку, засоби реалізації та Глобальне партнерство для сталого розвитку, подальша діяльність та огляд виконання.

1.2. Глобальні цілі сталого розвитку суспільства та їх трактування стосовно туризму

Цілі сталого розвитку (ЦСР), також відомі як Глобальні цілі, є головним закликком до дій, спрямованих на подолання бідності, захист планети та забезпечення миру та процвітання для людей у всьому світі.

Підводячи підсумки реалізації Цілей розвитку тисячоліття, Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун зазначив: «Цілі розвитку тисячоліття допомогли більш ніж 1 мільярд людей уникнути крайньої бідності, вжили активних заходів для боротьби з голодом, надали можливості для більшої кількості дівчат ходити до школи та захистити нашу планету. Вони зробили внесок у Встановлення нових прикордонних партнерств сколихнуло громадську думку та продемонструвало величезну важливість постановки широких цілей. Цілі розвитку тисячоліття ставлять людей та їхні нагальні потреби на перше місце, змінюючи рішення - як у розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються. Практичний досвід і докази досягнення цілей розвитку тисячоліття показують, що ми знаємо, що робимо, але подальший прогрес вимагає непохитної політичної волі та колективних довгострокових дій. Ми повинні дійти до кореня проблеми і прагнемо інтегрувати три стовпи сталого розвитку: економічний, соціальний та екологічний органічно інтегровані на всіх рівнях Новий порядок денний розвитку після 2015 року, включаючи набір цілей сталого розвитку, має на меті відобразити отримані уроки, спиратися на наші успіхи та діяти разом, завжди прагнучи побудувати більш інклюзивний і стійкий світ для всіх країн і справедливий світ» [1].

25 вересня 2015 року Генеральна Асамблея ООН підвела підсумки виконання Цілей розвитку тисячоліття та ухвалила нову резолюцію, якою

затвердила новий план дій «Перетворення нашого світу: Порядок денний сталого розвитку до 2030 року». У резолюції підкреслюється, що світові лідери ніколи не зобов'язувалися спільно діяти та докладати зусиль для реалізації такого широкого та універсального стратегічного плану. Учасники підкреслили своє прагнення реалізувати Порядок денний у спосіб, який принесе найбільшу вигоду всім – нинішнім і майбутнім поколінням – на основі поваги до принципів прав і зобов'язань держав за міжнародним правом. 17 цілей і 169 завдань нового плану заходів реалізовано 1 січня 2016 року. План дій розрахований на 15 років – до 2030 року [1]. На рис. 1.1 наведено глобальні цілі сталого розвитку суспільства.

Рисунок 1.1 – Глобальні цілі сталого розвитку суспільства

Джерело: [6].

Ціль 1. Подолати бідність Сектор туризму може сприяти зменшенню бідності прямо (працевлаштування в туристичних підприємствах; постачання товарів і послуг туристам і туристичним підприємствам; створення/керування мікро-, малими та місцевими туристичними підприємствами людьми, які живуть у бідності) та в непрямий спосіб (використання прибуткових податків і зборів, пов'язаних із туризмом, для цілей зменшення бідності; добровільні пожертвування туристів і туристичних підприємств ініціативам, спрямованим

на зменшення бідності; інвестиції в інфраструктуру, стимульовані розвитком туризму, від яких також отримують користь люди, які живуть у бідності в пункті призначення) [2].

Ціль 2. Ліквідація голоду, забезпечення продовольчої безпеки, поліпшення харчування та заохочення раціонального сільського господарства.

Туризм може стимулювати стале сільське господарство та його повну інтеграцію в туристичний ланцюжок створення вартості, сприяючи сталому виробництву та постачанню продуктів харчування і напоїв до закладів розміщення, продажу місцевої продукції туристам тощо. Агротуризм може приносити додатковий дохід, одночасно підвищуючи цінність туристичного досвіду та механізм, за допомогою якого споживання туристами покращує потенціал місцевих фермерів та сприяє його розвитку. Інфраструктура, необхідна для розвитку туризму, також сприятиме стабільному постачанню продовольства в регіоні [3]. Розвиток сільського туризму, може сприяти тісній координації між зацікавленими сторонами туристичного ланцюга, включаючи ресторани, логістику, виробників продуктів харчування, постачальників послуг громадського харчування та місцеві органи влади.

Ціль 3. Забезпечити здоровий спосіб життя та благополуччя для всіх людей різного віку. Зв'язок між туризмом і важливістю здоров'я та добробуту ще більше підкреслився під час пандемії, оскільки сектор залежить від послуг, що потребують контактів. Отже, дестинація з чистими та гігієнічними готелями, ресторанами та іншими туристичними об'єктами мала більше шансів підвищити свою привабливість. Водночас, податки від туристичної діяльності, а також збори з відвідувачів, зібрані в дестинаціях, можуть бути реінвестовані в охорону здоров'я та послуги, поліпшення материнського здоров'я, зниження дитячої смертності та профілактику захворювань [4].

Ціль 4. Забезпечити інклюзивну та справедливую якісну освіту та сприяти можливостям навчання протягом усього життя для всіх. Освіта є ключовим фактором для туристичного бізнесу та його працівників, оскільки вона може збільшити можливості для кар'єрного зростання та розвитку, а також надати

знання та навички, необхідні для досягнення успіху в цій галузі. Туристичний сектор надає можливості для прямого та непрямого працевлаштування вразливим групам населення, зокрема молоді та жінкам, які повинні отримати вигоду від освіти [5].

Ціль 5. Забезпечити доступність та стале управління водними ресурсами та санітарією. Інвестиції в комунальні послуги в туризмі можуть відігравати вирішальну роль у забезпеченні доступу до води та безпеки, а також гігієни та санітарії для всіх у туристичних дестинаціях та їхніх околицях. Ефективне використання води в туризмі в поєднанні з належними заходами безпеки, управлінням стічними водами, контролем за забрудненням і технологічною ефективністю може стати ключем до збереження нашого найціннішого ресурсу.

Туризм може створювати велике навантаження на прісноводні ресурси в районах, де існує дефіцит води, а необхідність поводження зі стічними водами у сталий спосіб сьогодні розглядається як важлива умова для збереження потенціалу туристичної дестинації. Поводження з відходами та стічними водами є ключовим питанням для туризму. Туристична індустрія часто страждає від забруднення її ключових активів, забруднення як з боку самих курортів, так і з боку місцевих громад і промисловості може погіршити стан дестинації, а також спричинити захворювання і завдати шкоди дикій природі та природним ресурсам [7].

Ціль 6. Забезпечити доступ до доступної, надійної, сталої та сучасної енергії для всіх. Туризм є енергоємною галуззю і, як сектор, може також бути джерелом екологічної шкоди, особливо коли залежить від дефіцитних ресурсів, таких як викопне паливо. Сприяючи інвестиціям у чисті джерела енергії, туризм може допомогти зменшити викиди парникових газів, пом'якшити зміну клімату та сприяти доступу до енергії для всіх. Впровадження відновлюваних джерел енергії в місцевій громаді може розпочатися в туристичному секторі, наприклад, використання енергії океану в малих острівних державах, що розвиваються.

Приділяючи особливу увагу потенційному зростанню країн, що розвиваються, зацікавлені сторони в туризмі повинні надавати пріоритет енергоефективності в усіх операціях і, коли це можливо, прагнути задовольняти операційні потреби в електроенергії з відновлюваних джерел.

Наявність сертифікатів та використання екомаркування може допомогти суб'єктам приватного сектору, в тому числі учасникам туристичної галузі, інтегрувати системне управління в напрямку ресурсоефективності та відкрито демонструвати свої дії (наприклад, Lead in Energy and Environmental Design (LEED) та Green Key). Green Key передбачає, що сертифіковані заклади проходять незалежний та зовнішні енергетичні аудити кожні п'ять років.

Green Key також пропонує безкоштовний інструмент розрахунку на своєму веб-сайті, щоб допомогти туристичним закладам виміряти свій вуглецевий слід. Існують різні інструменти, які допомагають менеджерам готелів у проведенні енергетичного бенчмаркінгу, зокрема безкоштовний «електронний інструментарій» Hotel Energy Solutions (HES) або готелі з майже нульовим енергоспоживанням (neZEN) [8].

Ціль 7. Сприяти стійкому, інклюзивному та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній роботі для всіх.

Можливості гідної праці в туризмі, особливо для молоді та жінок, мігрантів і переміщених осіб, а також політика, що сприяє кращій диверсифікації через туристичні ланцюжки доданої вартості, можуть посилити позитивний соціально-економічний вплив туризму. Туризм є однією з рушійних сил глобального економічного зростання і вважається ефективним сектором для забезпечення гідної праці та економічного зростання в країнах, що розвиваються [9].

Ціль 8. Створити стійку інфраструктуру та сприяти інклюзивній та сталій індустріалізації та інноваціям. Сталі інвестиції в інфраструктуру та інновації є вирішальними рушіями економічного зростання та розвитку. Розвиток туризму залежить від якісної державної та приватної інфраструктури. Сектор може впливати на державну політику щодо

модернізації та оновлення інфраструктури, роблячи її більш стійкою, інноваційною та ресурсоефективною і рухаючись у напрямку низьковуглецевого зростання, залучаючи таким чином різні джерела іноземних інвестицій. Крім того, розвиток туризму може залучити фінансові інвестиції для розбудови соціальної інфраструктури [10].

Ціль 9. Зменшення нерівності всередині та між країнами. Туризм може бути потужним інструментом зменшення нерівності, якщо він залучає до свого розвитку місцеве населення та всі ключові зацікавлені сторони. Туризм може слугувати ефективним засобом економічної інтеграції, диверсифікації та зменшення бідності; він може впливати на отримання доходів і засобів до існування людей, розвиток місцевої та сільської економіки, а також на природне і культурне середовище. Туризм може сприяти оновленню міст і розвитку сільських територій, надаючи людям можливість процвітати в місцях свого походження.

Туризм може бути ефективним інструментом зменшення нерівності, не лише створюючи додатковий дохід для місцевих громад, але й сприяючи розвитку сільських територій, що, в свою чергу, допомагає зменшити нерівність між міським і сільським населенням. Туристичний сектор може наймати, навчати та працевлаштовувати членів місцевих громад, у тому числі бідних, та інтегрувати їх у ланцюжок створення вартості (як виробників, постачальників, дистриб'юторів, продавців). Він також може інвестувати в бізнес-орієнтовані заходи з подолання бідності [11].

Ціль 10. Забезпечити міста та поселення відкритими, безпечними, життєвими та екологічно стабільними.

Місто, яке не є добрим для своїх мешканців, не є добрим і для туристів. Туризм може розвивати міську інфраструктуру та доступність, сприяти регенерації та збереженню культурної та природної спадщини - активів, від яких залежить туризм. Інвестиції в зелену інфраструктуру (більш ефективний транспорт, зменшення забруднення повітря) повинні призвести до того, що міста стануть розумнішими і зеленішими не тільки для мешканців, але й для

туристів. Стаття 3 Глобального етичного кодексу туризму ВТО підкреслює, що всі учасники туристичного процесу повинні захищати природне середовище під час розвитку туризму, в тому числі в містах і громадах, для забезпечення здорового, безперервного сталого економічного зростання в інтересах як нинішнього, так і майбутніх поколінь.

У рамках ЦСР 10 є сім завдань, які, як вважається, мають більш тісний і прямий зв'язок з туризмом, щоб зробити міста і населені пункти інклюзивними, безпечними, життєздатними і стійкими. Ці цілі були обрані для побудови потенційних індикаторів проекту [12].

Ціль 11. Забезпечити перехід до раціональних моделей споживання та виробництва. Туристичному сектору необхідно впроваджувати моделі сталого споживання та виробництва (ССП), прискорюючи перехід до сталого розвитку. Вкрай важливо визначити ключові точки втручання в туристичному ланцюжку створення вартості, щоб зменшити використання природних ресурсів і вплив на навколишнє середовище, спричинений виробництвом і споживанням. Вплив туризму може бути як позитивним, так і негативним. Тому існує потреба в кращому моніторингу, поширенні та розкритті всіх впливів туризму.

У межах ЦСР 11 реалізувати 10-річну рамкову програму зі сталого споживання та виробництва, причому всі країни повинні вживати заходів, а розвинені країни повинні відігравати провідну роль, беручи до уваги розвиток і можливості країн, що розвиваються. 10-річна рамкова програма зі сталого споживання та виробництва (10YFP) - це глобальне зобов'язання, взяте на себе 193 країнами-членами Організації Об'єднаних Націй з метою прискорення переходу до сталого споживання та виробництва як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах світу. Туристичний сектор робить свій внесок у реалізацію 10YFP завдяки програмі сталого туризму «Одна планета». Програма сталого туризму «Одна планета» має на меті прискорити впровадження сталого споживання та виробництва у туристичну політику та практику для вирішення проблем забруднення, втрати біорізноманіття та

зміни клімату. Вона сприяє обміну знаннями та мережевим можливостям для визначення колективних пріоритетів і пошуку рішень.

Враховуючи високу значимість гастрономії та їжі для туристичного досвіду, туризм може зробити свій внесок, стимулюючи учасників туристичного процесу до дій, спрямованих на вирішення проблеми харчових відходів. Вкрай важливо визначити ключові точки втручання в туристичний харчовий ланцюг і запровадити стратегію сталого управління харчовими продуктами в секторі, що дозволить зменшити використання природних ресурсів і вплив на навколишнє середовище, спричинений виробництвом і споживанням, пов'язаними з туризмом.

Існує багато способів, як учасники туристичного процесу можуть зменшити кількість відходів, що утворюються в секторі. Серед іншого, вони включають закупівлю перероблених продуктів, уникнення продуктів масового виробництва та використання меншої кількості упаковки шляхом пошуку продуктів місцевого виробництва. Зацікавлені сторони в туризмі можуть заохочувати людей купувати місцеві товари, що сприятиме розвитку місцевого ринку та сприятиме збереженню джерел [13].

Ціль 12. Вжити термінових заходів для боротьби зі зміною клімату та її наслідками. Як сектор, залежний від навколишнього середовища, туризм робить свій внесок у зміну клімату і зазнає безпосереднього впливу від неї. Зацікавлені сторони туризму повинні відігравати провідну роль у глобальному реагуванні на зміну клімату. Зменшуючи свій вуглецевий слід, головним чином у транспортній та готельній галузях, туризм може отримати вигоду від низьковуглецевого зростання і допомогти вирішити одну з найнагальніших проблем сучасності [14].

Ціль 13. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів для сталого розвитку.

Прибережний і морський туризм значною мірою залежить від здоров'я морських екосистем, особливо в дестинаціях, де морські ресурси є основним джерелом доходу. Пряма згадка про туризм у Цільовому завданні 13 визнає

важливу роль, яку туризм може відігравати у сприянні збереженню та сталому використанню морських ресурсів. Цей симбіотичний зв'язок між туризмом і океаном ставить туризм в унікальне становище для сприяння досягненню ЦСР 13, якщо його потенціал буде використаний належним чином. Прибережний і морський туризм може сприяти сталому використанню морських ресурсів і збалансувати економічні, соціальні та екологічні цілі прибережного і морського туризму шляхом оцінки потенціалу природних і культурних ресурсів, впровадження практики сталого туризму і забезпечення того, щоб розвиток туризму не призводив до деградації природної та культурної спадщини дестинації [15].

Ціль 14. Захист і відновлення екосистем суші та сприяння їх раціональному використанню, раціональне використання лісів, боротьба з опустелюванням, припинення та повернення процесів деградації земель, а також припинення втрати біорізноманіття. Рідкісні види флори і фауни та унікальні екосистеми є значною привабливістю для туристів. Зростання нішевого туризму, який фокусується на досвіді відвідування вразливих місць для спостереження або вивчення цих видів та екосистем, не тільки розширює знання про навколишнє середовище, але й приносить знання про ризик пошкодження екосистеми. Внесок туризму в досягнення цієї мети можна побачити через всесвітні зусилля та міжнародні угоди, укладені для забезпечення захисту світових екологічних скарбів, оскільки попит на їх відвідування та враження від них зростає. Туризм сприяє впровадженню сталого управління всіма видами лісів, зупинити вирубку лісів, відновити деградовані ліси та суттєво збільшити обсяги лісорозведення та лісовідновлення в усьому світі.

Туризм також сприяє відновленню деградованих ґрунтів, забезпечуючи невиснажливе використання під час розбудови туристичних об'єктів і підтримуючи стале сільське господарство та відновлення лісів завдяки сталому споживанню, що виникає в результаті популяризації природного туризму [16].

Ціль 15. Сприяти мирним і інклюзивним суспільствам і сприяти сталому розвитку, забезпечувати доступ до правосуддя для всіх і створювати ефективні, підзвітні та інклюзивні інституції на всіх рівнях.

Хоча туризм сам по собі не може запобігти або вирішити конфлікти, він може бути додатковим інструментом сприяння миру і стабільності, заохочуючи культурний обмін і підтримуючи створення інституцій та доступ до судових систем, які сприяють миру і справедливості [17].

Ціль 16. Посилити засоби впровадження Глобального партнерства для сталого розвитку та посилити його діяльність. Туризм є однією з рушійних сил глобального економічного зростання і вважається ефективним сектором для забезпечення гідної праці та економічного зростання в країнах, що розвиваються. Попит туристів на товари та послуги, такі як житло, харчування, транспортні послуги та розваги, може чинити тиск на рівень виробництва в країнах, особливо в країнах, що розвиваються. Як наслідок, мобілізація фінансових ресурсів у цих країнах необхідна для подолання внутрішніх обмежень. У контексті міжнародного співробітництва підтримка багатогранних туристичних проектів через виділення допомоги для торгівлі може принести значні вигоди країнам-бенефіціарам, особливо з точки зору створення робочих місць і зниження рівня бідності.

Туризм може сприяти співпраці у сфері науки, технологій та інновацій, будучи каталізатором розширення доступу до зв'язку та технологічної інфраструктури в дестинації. Розвиток туризму, якщо він здійснюється належним чином, повинен підтримувати місцеву громаду, створюючи середовище, яке забезпечить доступ до науки, технологій та інновацій.

У дусі партнерства та прагматизму Цілі розвитку спрямовані на те, щоб зробити правильний вибір для сталого покращення якості життя майбутніх поколінь. Вони містять чіткі вказівки та цілі, які всі країни повинні впроваджувати відповідно до власних пріоритетів і світових екологічних проблем. Цілі сталого розвитку – це інклюзивний порядок денний. Вони

усувають основні причини бідності та об'єднують нас, щоб створити позитивні зміни для людей і планети.

Аналіз добровільних національних оглядів і восьми дорожніх карт MAPS продемонстрував що публічна звітність по ЦСР визнає цінність туризму не тільки як рушійної сили, а й як прискорювача ЦСР завдяки його наскрізному та мультиплікативному впливу на інші сектори та галузі. Зростаюче визнання ролі туризму в забезпеченні сталого розвитку та досягнення Порядку денного до 2030 року є знаковим проривом, який надає унікальну можливість для всіх урядів для створення надійної та сприятливої політичної фундамент[18]. Зокрема, він повинен заохочувати і дати можливість особам, відповідальним за розробку політики в галузі туризму, брати активну участь у національному плануванні ЦСР.

1.3. Вплив туризму на економічну, екологічну та соціальну компоненти сталого розвитку

У будь-якій країні туристична галузь має велике значення для економічного розвитку та соціального процвітання. Вона створює доходи для країни у вигляді національної валюти або іноземної валюти від туристів, генерує податки від туризму та стимулює продуктивність інших пов'язаних комерційних підприємств. На рис.1.2 відображено динаміку зміни міжнародних прибуттів туристів та надходжень від туризму.

З рис.1.2 видно, що до 2019 року міжнародний туризм динамічно зростав. Зростала кількість прибуттів туристів, а також обсяг надходжень від міжнародного туризму. У період до 2019 року туризм входив до топ-3 галузей світової економіки, які зростали швидше, ніж інші галузі. Внесок до світоіого ВВП у 2019 році складав 10,4% (рис. А.1).

Економічне зростання може забезпечити багато прогресивних можливостей. Наприклад, завдяки економічному зростанню, такому як збільшення ВВП, ВНД (Валовий національний дохід), ПІІ (Прямі іноземні

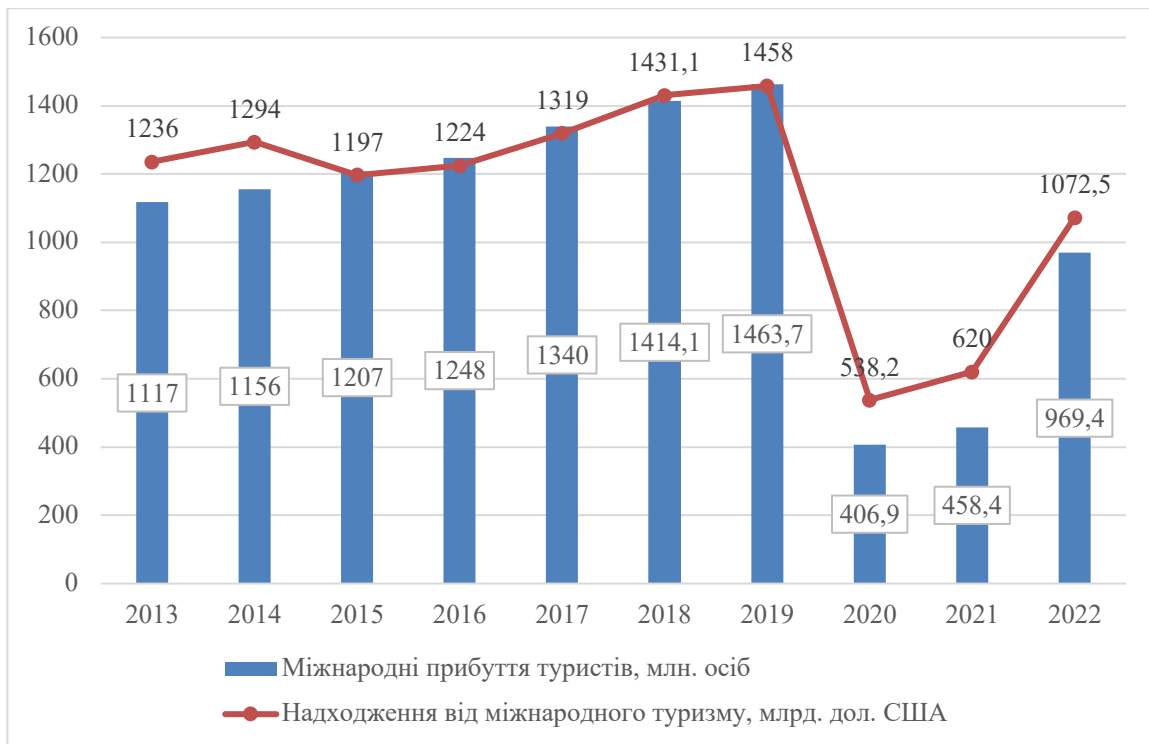

Рисунок 1.2 – Міжнародні прибуття туристів та надходження від міжнародного туризму у світі за 2013-2022рр.

Джерело: сформовано автором на основі [19].

інвестиції) та сприятливій туристичній політиці, покращується фінансове становище, технологічний розвиток, підвищується продуктивність, покращується якість продукції та з'являються нові способи приваблення туристів. З іншого боку, туризм несе певні екологічні загрози, такі як викиди CO₂, парникових газів та N₂O. Оскільки навколишнє середовище та його елементи забезпечують ресурси для різних видів економічної діяльності, такі забруднювачі, як викиди CO₂, парникових газів та N₂O, знищуючи якість навколишнього середовища, гальмують зростання туризму. Взаємозв'язок між економічними факторами, такими як ВВП, ВНД, ПІІ та туристична політика, і трьома екологічними факторами, такими як викиди CO₂, викиди парникових газів та викиди N₂O, та зростанням туризму часто обговорюється в існуючій літературі. У цьому дослідженні розглядається зв'язок між економічним зростанням, таким як ВВП, ВНД і ПІІ, та туристичною політикою, пов'язаною з прибуттям туристів, і забруднювачами навколишнього середовища, такими

як викиди CO₂, викиди парникових газів і викиди N₂O, і зростанням туризму у світлі раніше проведених досліджень [20].

Наукові праці багатьох зарубіжних вчених присвячені питанням оцінки впливу міжнародного туризму на ВВП різних країн світу. Так дослідження вчених Бен Джеблі та Хадрі [20, 21] показало, що реальний ВВП має позитивний зв'язок зі зростанням міжнародного туризму. Зі збільшенням ВВП зростає спроможність країни організувати ресурси для використання в туристичній практиці, оскільки це підвищує продуктивність товарів і послуг, необхідних для туризму, а також сприяє підвищенню якості туристичних ресурсів і послуг. Дослідження професора університету Коннектикута Чинмой Гош [20, 22] показує, що коли країна процвітає з високим ВВП, морський розвиток, ймовірно, зростатиме в межах країни, оскільки вона може інвестувати в реалізацію туристичної діяльності, такої як розміщення, відпочинок, ресторанне обслуговування та харчування на узбережжі, а також в іншу інфраструктуру прибережного та морського туризму, включаючи систему роздрібною торгівлі, транспортні вузли, постачальників послуг та пристані для яхт. Також виявлено позитивний зв'язок між ВВП країни та зростанням туризму, оскільки він є джерелом інвестицій та основних ресурсів, доступних для туризму. Леон-Гомес [20, 23] вивчає взаємозв'язок економічного зростання, виміряного за допомогою ВВП, зі сталим зростанням туризму. Його дослідження показує, що коли країна демонструє високі темпи економічного зростання, туристичні фірми мають змогу використовувати сталі технології в туристичній практиці. Це веде туристичну галузь до сталого зростання. Отже, ВВП має позитивний зв'язок зі сталим розвитком туризму.

Ширін Фозель [20, 24] проаналізував вплив ПП на зростання туризму. Вчений виявив позитивний і прямий зв'язок між ПП та туристичними прибуттями. Це дослідження показує, що ПП відіграють життєво важливу роль у розвитку туризму. Коли країни можуть успішно залучати ПП та зростати економічно, туристичний сектор може піднятися в майбутньому, оскільки він значною мірою залежить від економічного зростання. Юнес Ель Меньярі [20,

25] вивчив вплив ПІІ на зростання міжнародного туризму. Вчений на основі даних по Марокко, зібраних за період з 1983 по 2018 рік, виявив позитивний зв'язок між ПІІ та зростанням міжнародного туризму. Збільшення обсягу інвестицій з іноземних джерел розчищає шлях для туристичної індустрії до виходу за межі державних кордонів. Результати дослідження Сакіб Амін [20, 26] показують, що зі збільшенням ПІІ покращується технологічний та управлінський капітал у туристичній галузі. Завдяки покращенню технологій та управлінського капіталу зростання туризму може бути стійким. Таким чином, існує позитивний зв'язок між ПІІ та сталим розвитком туризму.

Туристична індустрія - це широкий економічний сектор, який базується на багатьох інших видах економічної діяльності, що здійснюються в країні, оскільки потребує великої кількості продуктів і послуг, які виробляють інші галузі. Вона також залежить від фінансового стану країни та її мешканців. Зростання ВНД країни означає збільшення виробництва товарів і послуг всередині країни, а також визначає фінансову спроможність країни і фінансовий добробут громадян. Отже, ВНД країни має позитивний зв'язок із зростанням туризму в країні [20, 27].

Емпіричне дослідження, проведене Ізабелою Каперадля [20, 28], щодо вивчення ролі туристичної політики у розвитку сталості зростання туризму дає підстави стверджувати, що коли політика щодо туристичної дестинації є сприятливою та ефективно впроваджується, це призводить до покращення стану туристичних об'єктів. Отже, сприятлива туристична політика підвищує стійкість зростання туризму. Дослідження китайських вчених, показує, що позитивна туристична політика сприяє сталому зростанню туризму.

Викиди CO₂ є одним із небезпечних газів, які можуть негативно впливати на здатність навколишнього середовища виробляти природні ресурси, якість природних ресурсів та здоров'я живих істот, включаючи людей. Туризм - це сектор економіки, який прямо чи опосередковано пов'язаний з природним середовищем та його елементами. Коли в країні через домогосподарства або діяльність багатьох комерційних підприємств

відбувається велика кількість викидів CO₂ в повітря, туристична діяльність паралізується, туристичні послуги можуть втратити якість, а залучення туристів стає проблематичним. Отже, внаслідок викидів CO₂ спостерігається зниження темпів зростання туризму, а сталість зростання туризму стає складною. Япін Лю , Тафазал Кумайл, Ваджахат Алі, Фара Садік [29, 20] дослідили взаємозв'язок між споживанням енергії, викидами CO₂ та сталістю зростання міжнародного туризму на прикладі Пакистану. Результати показали, що економічне зростання та споживання енергії є основними причинами викидів CO₂ в країні. У такій ситуації відбуваються негативні зміни кліматичного балансу, погодних умов, стану ґрунтів та рівня океану. Як наслідок, природні ландшафти та природні ресурси, які використовуються як джерела відпочинку або їжі для туристів, зазнають негативного впливу і послаблюють зростання туризму. Таким чином, стійкість зростання туризму порушується через збільшення викидів CO₂.

Догру та ін. стверджують, що збільшення кількості викидів CO₂ в повітря забруднює атмосферу, порушує рівень води та утримує тепло в надмірній кількості. Погіршення стану довкілля може загрожувати здоров'ю людських ресурсів і туристів; таким чином, це знижує темпи зростання туризму і стає загрозою для сталості туристичного зростання [20, 30].

Цзяньпін Чжа та ін. дослідили зв'язок між викидами CO₂ та сталим зростанням туризму [20, 31]. Зв'язок між досліджуваними факторами було проаналізовано для Китаю, за період з 2005 по 2016 рік. Результати показали негативний зв'язок між викидами CO₂ та зростанням сталого туризму.

Озтюрк [32, 20] дослідив взаємозв'язок між економічним зростанням, споживанням енергії, викидами CO₂ та зростанням сталого туризму на основі даних Саудівської Аравії. Дослідження показало, що при використанні величезної кількості невідновлюваної енергії відбувається викид газу CO₂ у великих кількостях, що завдає шкоди природним паркам, островам та природній красі, які є туристичними об'єктами. Таким чином, під загрозою

опиняється зростання туризму, а також взаємозв'язок між викидами CO_2 і сталим зростанням туризму.

Дослідження Файяз Ахмад присвячене вивченню зв'язку викидів парникових газів зі сталістю зростання туризму [33, 20]. На думку авторів, викиди парникових газів та зростання туризму пов'язані взаємним зв'язком, коли країна швидко зростає та розширюється, відбувається велика кількість викидів парникових газів, але, з іншого боку, збільшення викидів парникових газів через руйнування навколишнього середовища протистоїть сталості зростання туризму.

Дослідження Катрін Банга [34, 20] присвячено вивченню впливу моделей споживання енергії та викидів парникових газів на сталий розвиток туризму. Результати показали, що викиди парникових газів через надмірне використання викопного палива руйнують природну красу і ставлять під загрозу сталий розвиток туризму.

N_2O є найбільш значущим парниковим газом після CO_2 і метану. Це найбільша антропогенна загроза для озонового шару, який поглинає сонячне тепло і утримує його на Землі. Він руйнує атмосферну якість навколишнього середовища, здатність навколишнього середовища виробляти природні ресурси, якість природних ресурсів та здоров'я живих істот, включаючи людей. Шу-Юань Пана [20, 35] дослідили зв'язок між на викидами N_2O та сталим розвитком туризму. Результати показали, що збільшення викидів N_2O в повітря не дозволяє туристичній галузі зростати зі сталим розвитком, оскільки погіршує природне середовище та природні активи галузі.

На рис.Б.1 відображено зайнятість населення в туризмі у відсотках до загальної зайнятості за 2020-2021рр. в деяких країнах світу. З даного рисунку видно, що найвищий відсоток зайнятого населення в туризмі припадає на Мальту (15%), Грецію (13%), Іспанію (12%), Ісландію (11,6%) та Ірландію (10,3%). Найнижчий відсоток зайнятого в туризмі населення припадає на Саудівську Аравію (0,1%). На рис. Б.2 відображено відсоток зайнятих в туризмі країн ЄС у відсотках до зайнятих в економіці нефінансового сектора

у 2019 році. Загалом по ЄС цей відсоток складає 9,6%. Найбільше значення спостерігається у Греції (37,8%), на Кіпрі (20,0%), на Мальті (14,5%). Найнижчі значення в Чехії (5,6%), Словачії (4,5%) та Польщі (4,1%). Кількість людей, що були зайняті в туризмі ЄС склала 12,5 млн. осіб. Майже 7,4 мільйона з них працювали в сфері харчування, а 2 мільйони були зайняті на транспорті. На сектор розміщення (без урахування нерухомості) припадає понад 2,5 мільйона робочих місць в ЄС; на туристичні агенції та туроператорів - майже півмільйона. У трьох галузях, які майже повністю покладаються на туризм (розміщення, туристичні агенції/туроператори, повітряний транспорт), в ЄС було зайнято майже 3,4 мільйона осіб. В абсолютному вираженні найвищий рівень зайнятості в туристичних галузях спостерігався в Німеччині (2,6 млн осіб, без урахування пасажирських залізничних перевезень у міжміському сполученні), за нею йдуть Італія (1,7 млн) та Іспанія (1,6 млн, без урахування роботи таксі). На ці три країни-члени ЄС припадає майже половина (48 %) зайнятості в туристичній галузі в усьому ЄС.

Економічна криза 2008 року призвела до падіння загальної зайнятості, яка почала відновлюватися у 2014 році і досягла докризового рівня у 2016 році. Однак це не стосувалося сектору послуг, включаючи окремі ключові галузі туризму ЄС, який протягом 2008-2016 років мав середньорічні темпи зростання на рівні +2,4 %. Зокрема, протягом цього періоду середньорічне зростання окремих туристичних галузей становило +2,0 %, а середньорічне зростання сектору розміщення туристів - +3,8 %. Це свідчить про потенціал туристичної галузі як сектору зростання, навіть у часи економічних потрясінь, які суттєво впливають на інші сектори економіки.

Позитивна тенденція зайнятості в обраних основних галузях туризму тривала до 2019 року, коли кількість зайнятих у секторі досягла +17 % порівняно з 2008 роком. У 2020 році пандемія COVID-19 сповільнила економічну активність і, як наслідок, ринок праці. Це, безумовно, негативно вплинуло на зайнятість, але також виштовхнуло людей з безробіття, вплинувши на їхню доступність або пошук роботи (див. також статтю Ключові

цифри щодо впливу кризи COVID-19 на ринок праці). Туризм був одним із найбільш постраждалих секторів через обмеження на поїздки, медичні протоколи та падіння попиту серед туристів. Це відобразилося на зайнятості в окремих туристичних галузях, яка різко скоротилася на -16 % у 2020 році порівняно з 2019 роком. Це падіння було значно вищим, ніж -3% та -4%, що спостерігалися для нефінансового сектору економіки та сектору послуг відповідно.

2020 рік став особливим через спалах пандемії COVID-19. Заходи, вжиті для стримування вірусу, спричинили серйозну економічну рецесію. Майже у всіх секторах було заморожено наймання працівників, і туризм був одним із найбільш постраждалих. Люди з менш формальною освітою, молодь, люди на тимчасових контрактах або іноземні працівники мали більше шансів втратити роботу або зіткнутися з труднощами при пошуку роботи в туризмі.

Туризм створює робочі місця для жінок. Туристична галузь є основним роботодавцем для жінок. У 2020 році порівняно із загальною економікою нефінансового бізнесу, де 36 % зайнятих становили жінки, робоча сила туристичних галузей включала більше жінок (58 %), ніж чоловіків. Найбільша частка жінок працювала в туристичних агенціях та туроператорах (64 %), за якими слідував сектор розміщення (60 %). Незважаючи на те, що майже три з десяти жінок, які працювали в туристичних галузях, були зайняті неповний робочий день (порівняно з трохи більше ніж одним з десяти чоловіків), жінки, які працювали повний робочий день, все ще становили найбільшу частку зайнятості (41 %). Лише у двох державах-членах (Люксембург і Мальта) зайнятість жінок становила менше половини зайнятості в туристичній галузі; у секторі розміщення це стосується лише Мальти. В Естонії, Латвії, Румунії та Словаччині більше двох з трьох осіб, зайнятих у туризмі, були жінками [36].

РОЗДІЛ 2

ГЛОБАЛЬНІ ІНІЦІАТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

2.1. Біорізноманіття та кліматичні дії

Керівні принципи сталого розвитку туризму та практики управління застосовуються до всіх форм туризму в усіх типах дестинацій, включаючи масовий туризм і різні нішеві сегменти туризму. Принципи сталого розвитку стосуються екологічних, економічних і соціально-культурних аспектів розвитку туризму, і для забезпечення його довгострокової стійкості необхідно встановити відповідний баланс між цими трьома вимірами.

Таким чином, сталий туризм повинен:

Оптимально використовувати природні ресурси, які є ключовим елементом розвитку туризму, підтримуючи основні екологічні процеси та сприяючи збереженню природної спадщини та біорізноманіття.

Поважати соціокультурну автентичність приймаючих громад, зберігати їхню культурну спадщину та традиційні цінності, а також сприяти міжкультурному взаєморозумінню та толерантності.

Забезпечувати життєздатну, довгострокову економічну діяльність, надаючи соціально-економічні вигоди всім зацікавленим сторонам, які справедливо розподіляються, включаючи стабільну зайнятість і можливості отримання доходу, а також соціальні послуги приймаючим громадам, і сприяти зменшенню бідності.

Сталий розвиток туризму вимагає усвідомленої участі всіх зацікавлених сторін, а також сильного політичного лідерства для забезпечення широкої участі та досягнення консенсусу. Досягнення сталого туризму - це безперервний процес, який вимагає постійного моніторингу впливів, впровадження необхідних превентивних та/або коригувальних заходів, коли це необхідно.

Сталий туризм також повинен підтримувати високий рівень задоволеності туристів і забезпечувати змістовний досвід для туристів,

підвищуючи їхню обізнаність щодо питань сталого розвитку та просуваючи серед них практики сталого туризму [37].

Біорізноманіття має життєво важливе значення для туризму, а здорове навколишнє середовище є вирішальним фактором конкурентоспроможності туристичного сектора. Зусилля зі збереження багатьох напрямків багато в чому залежать від доходів від туризму. Узбережжя, гори, річки та ліси є основними визначними пам'ятками для туристів з усього світу. Біорізноманіття лежить в основі продуктів природного туризму, таких як спостереження за дикою природою, підводне плавання або туризм на охоронюваних територіях. Туризм з'єднує людей із природою, він може сприяти екологічній відповідальності та збереженню довкілля, якщо його здійснюють стійко.

Біорізноманіття можна описати як різноманітність життя на Землі. Простіше кажучи, біорізноманіття - це різноманітність усіх живих істот, місць, де вони мешкають, і взаємодія між ними. Біорізноманіття безпосередньо відповідає за близько 40% світової економіки, особливо в таких секторах, як сільське та лісове господарство, а також за екосистемні послуги, такі як чиста вода та родючість ґрунтів. 70% бідних людей у світі живуть у сільській місцевості, і їхнє виживання та добробут безпосередньо залежать від біорізноманіття.

Біорізноманіття є ключовим туристичним активом для країн, що розвиваються. Багато туристичних «магнітів» у країнах, що розвиваються, тісно пов'язані з біорізноманіттям, наприклад, заповідні території, пляжі та острови, а також традиційні способи життя. Насправді, біорізноманіття може бути однією з конкурентних переваг деяких країн, що розвиваються, у сфері туризму.

Протягом багатьох років ВТО активно займалася питаннями біорізноманіття на різних рівнях і робила свій внесок у роботу Секретаріату Конвенції про біологічне різноманіття (КБР). ВТО брала участь в обговореннях КБР з питань туризму та біорізноманіття на різних конференціях

сторін (КС), Керівних принципах з біорізноманіття та розвитку туризму. У 2004 році Секретаріат КБР опублікував «Посібник з розвитку біорізноманіття та туризму», а в 2009 році – «Туризм заради природи та розвитку: посібник з передової практики», у складанні якого брала участь ВТО.

У 2015 році міжнародна спільнота ухвалила Паризьку угоду з метою обмежити зростання глобальної температури в цьому столітті до рівня значно нижчого за 2 °С порівняно з доіндустріальним, а з огляду на серйозні ризики - прагнути до 1,5 °С. Паризька угода стала історичним поворотним пунктом для глобальних кліматичних дій, пов'язаних з нагальною потребою відокремити економічне зростання від використання ресурсів та викидів, щоб протидіяти наслідкам зміни клімату. Крім того, кліматичні дії включені до Порядку денного сталого розвитку до 2030 року як окрема ціль сталого розвитку (ЦСР), ЦСР 12, яка є дорожньою картою для скорочення викидів та підвищення стійкості до зміни клімату [38]. Доступні авіаперевезення, покращення сполучення, нові технологічні досягнення, нові бізнес-моделі та спрощення візового режиму в усьому світі сприяли постійному зростанню міжнародного та внутрішнього туризму протягом останніх десятиліть. Кількість міжнародних туристичних прибутків зросла з 770 мільйонів у 2005 році до 1,5 мільярда у 2019 році і, за прогнозами, досягне 1,8 мільярда у 2030 році. Кількість внутрішніх туристичних прибутків подвоїлася з 4 мільярдів у 2005 році до 8 мільярдів у 2016 році і, за прогнозами, досягне 15,6 мільярда у 2030 році. Сьогодні туризм є одним з найважливіших секторів економіки, що сприяє зростанню та розвитку. На нього припадає 10% світового ВВП і 10% світової зайнятості, і, за прогнозами, він продовжуватиме неухильно зростати. Хоча цей розвиток відкриває широкі можливості, він також накладає велику відповідальність, особливо щодо впливу на навколишнє середовище та зміни клімату. Поряд зі своїм впливом, туризм також є дуже вразливим до зміни клімату. Загрози для сектору різноманітні, включаючи прямі та непрямі наслідки, такі як більш екстремальні погодні явища, збільшення витрат на страхування та занепокоєння щодо безпеки, дефіцит води, втрата

біорізноманіття та пошкодження активів і пам'яток у дестинаціях, серед іншого. Оскільки природні та культурні ресурси є основою конкурентоспроможності туристичного сектору, очікується, що подальша деградація, спричинена кліматичними змінами, та руйнування культурної та природної спадщини негативно вплинуть на туристичний сектор, знижуючи привабливість дестинацій та зменшуючи економічні можливості для місцевих громад. Такі дестинації, як малі острівні держави, що розвиваються, є одними з найбільш вразливих.

Водночас туристичний сектор робить свій внесок у зміну клімату. Перша глобальна оцінка викидів CO₂ від світового туризму була проведена в рамках Другої міжнародної конференції з питань зміни клімату та туризму, яка відбулася у Швейцарії в 2007 році. Результатом цієї зустрічі стало прийняття Давоської декларації про зміну клімату та реагування туризму на глобальні виклики, яка визнала нагальність реагування туристичного сектору на зміну клімату. Згідно з публікацією ВТО та ООН з навколишнього середовища 2008 року під назвою «Зміна клімату і туризм - реагування на глобальні виклики», у 2005 році на туристичний сектор припадало приблизно 5% усіх антропогенних викидів CO₂, причому транспорт був найбільшим компонентом, тобто 75% від загальних викидів сектору.

З того часу учасники туристичного процесу в усьому світі вжили низку заходів, але публічна інформація про викиди CO₂ туристичним бізнесом і дестинаціями все ще є обмеженою, а інтеграція кліматичних стратегій у туристичну політику є низькою. Тому подальше залучення туристичного сектору до прийняття, реалізації та моніторингу заходів і стратегій з адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату стало вкрай важливим для підтримки вирішення проблеми глобального потепління та забезпечення довгострокової стійкості сектору.

З метою прискорення прогресу на шляху до розвитку низьковуглецевого туризму та внеску сектору в досягнення міжнародних кліматичних цілей, ВТО та МФТ об'єднали зусилля, щоб:

- поглибити наявні обмежені дані щодо викидів CO₂ від туризму. Почати з отримання оновленої оцінки викидів CO₂, пов'язаних з транспортом у секторі туризму, оскільки транспорт є основним підсектором, який робить внесок у глобальні викиди від туризму;

- покращити розуміння ролі різних видів транспорту в туризмі та їхнього впливу на викиди CO₂. Особливо шляхом моделювання за поточним амбітним сценарієм, який відображає існуючу політику пом'якшення наслідків зміни клімату та оголошені зобов'язання щодо пом'якшення наслідків зміни клімату в транспортному секторі; і - створити основу для розширення кліматичних дій та амбіцій в туристичному секторі за допомогою консультативного процесу з державами-членами ВТО та приватним сектором у 2020 році, який розробить практичні політичні рекомендації щодо трансформації розвитку та діяльності туризму [39].

Зміна клімату - одна з найбільших проблем, з якою стикається людство. Основною причиною зміни клімату є викиди парникових газів, спричинені людською діяльністю. Наслідки зміни клімату вже відчуваються в усьому світі, з такими ефектами, як підвищення температури, зміна характеру опадів, підвищення рівня моря або збільшення частоти та інтенсивності екстремальних погодних явищ.

Національні туристичні адміністрації можуть зосередитися для прискорення кліматичних дій у секторі туризму на такі основні сфери: 1) міжурядова інтеграція; 2) кліматична політика туризму; 3) кліматична промоція/кампанії; 4) фінансування та нові партнерства. На рис. 2.1 представлено огляд цих чотирьох сфер. Національні туристичні адміністрації можуть працювати в усіх сферах одночасно щоб забезпечити цілісний підхід, який максимізує підтримку переходу до низьковуглецевого туризму.

Перш за все, НТА повинні брати участь у процесах формування національної кліматичної політики у своїй країні, включаючи національно-визначений внесок та інші національні кліматичні політики. Крім того, особи, відповідальні за формування політики в галузі туризму, отримують вигоду від

Рисунок 2.1 - Основні сфери кліматичних дій, доступні для національних туристичних адміністрацій

Джерело: сформовано автором на основі [40. с.11]

участі в міжурядових ініціативах, пов'язаних з національною кліматичною політикою, наприклад, у сферах транспорту, енергетики та збереження довкілля. По-друге, туризм як окрема сфера політики може розвивати туристичне законодавство, політику та стратегії, які підтримують кліматичні дії. По-третє, національні туристичні адміністрації мають можливість і відповідальність за підвищення обізнаності щодо клімату та залучення зацікавлених сторін у сфері туризму до підтримки кліматичних дій, включно з мандрівниками. По-четверте, додаткові важелі доступні через фінансові та стратегічні партнерства, в тому числі пов'язані з кліматичним фінансуванням,

які мають вирішальне значення для досягнення низьковуглецевого переходу в туризмі[40].

Для політики у сфері туризму запроваджено шість важелів. Це такі важелі:

- стратегія (наприклад, національні туристичні стратегії, дорожні карти, майстер-плани, плани дій);
- регулювання (наприклад, стандарти викидів для транспортних засобів; вимоги до розкриття інформації про викиди вуглецю);
- економічні важелі (наприклад, вуглецеві податки, екологічні збори, податкові пільги, гранти);
- інформація (наприклад, вимірювання/звітність, технологічні посібники, низьковуглецеві маршрути);
- освіта (наприклад, навчання персоналу, розробка навчальних програм, освіта відвідувачів);
- добровільні (наприклад, компенсація викидів вуглецю, проекти з відновлення, сертифікація, прибирання).

Зазначені важелі сприятимуть значному зниженню внеску туризму до глобального потепління.

2.2. Глобальна ініціатива по пластику і туризму. Енергетичні рішення для готелів

Глобальна ініціатива щодо пластику в туризмі об'єднує туристичний сектор навколо спільного бачення усунення першопричин забруднення пластиком. Вона дає змогу бізнесу, урядам та іншим зацікавленим сторонам у сфері туризму показати приклад переходу до циркулярної економіки пластику.

Пластикове забруднення являє собою одну з найбільших екологічних проблем нашого часу, і туризму належить зіграти важливу роль у сприянні її вирішенню. Значна частина пластмас, що використовуються у туризмі призначена на викид і нерідко не підлягає переробці, що призводить до

гігантських обсягів забруднення. Враховуючи, що 80% усього туризму припадає на прибережні райони, існує велика ймовірність, що пов'язані з туризмом пластикові відходи зрештою потраплять в океани та інші водойми. Одна тільки пластикова пляшка, що не пройшла переробку, розкладається сотні років, століттями забруднюючи водойми та природні простори. Крім того, виробництво більш ніж 300 мільйонів тонн нового пластику щороку виснажує природні ресурси та сприяє виділенню парникових газів, спричиняють глобальне потепління.

Проблема пластикового забруднення в туризмі занадто велика для того, щоб із нею могла впоратися своїми силами будь-яка окрема організація (рис.2.2). Щоб заходи боротьби відповідали масштабам проблеми, мають відбутися зміни в усьому ланцюжку створення вартості в туризмі. Ось чому суб'єкти діяльності туристського сектору в усьому світі об'єднують свої зусилля і застосовують системний підхід, спираючись на Глобальну туристичну ініціативу щодо пластмас.

Понад 100 організацій підписали Глобальну ініціативу щодо пластику в туризмі та оприлюднили свої амбітні зобов'язання щодо відмови від непотрібного одноразового пластику, переходу до моделей багаторазового використання та використання багаторазової, переробленої або компостованої пластикової упаковки та предметів.

Зобов'язання підписантів Глобальної ініціативи щодо пластику в туризмі до 2025 року, серед яких:

- усунути проблемну або непотрібну пластикову упаковку та предмети;
- вжити заходів для переходу від одноразових до багаторазових моделей або багаторазових альтернатив;
- вживати заходів для збільшення кількості переробленого вмісту в усіх пластикових упаковках та виробках, що використовуються;
- співпрацювати та інвестувати для збільшення рівня переробки та компостування пластику;
- щорічно публікувати звіт про прогрес досягнутих цілей.

Згодом пластикові відходи розпадаються на найдрібніші фрагменти, які називаються мікропластиком, які забруднюють ґрунт і воду, і врешті-решт потрапляють в організм ссавців, риб і в деяких випадках людей разом з їжею.

У світі виробляється 300 мільйонів тонн нового пластику щорічно

На розкладання однієї
пластикової пляшки
йдуть сотні років

У розпал туристичного
сезону зростання кількості
морського сміття в
Середземне море становить 40 %

Рисунок 2.2 – Проблема пластикового забруднення в туризмі

Джерело: сформовано автором на основі [41].

Підписантами Ініціативи можуть стати destinations (національні та місцеві органи влади), бізнес (постачальники послуг розміщення, туроператори, тощо) та допоміжні організації (бізнес-асоціації, наукові кола тощо).

Ініціатива підтримує своїх підписантів шляхом обміну знаннями та ресурсами для кращого виконання їхніх зобов'язань; сприяння співпраці між

зацікавленими сторонами в ланцюжку створення вартості для просування циркулярної економіки для пластмас; консолідації прогресу, про який повідомляють усі підписанти; а також привернення уваги до дій, вжитих підписантами [42].

У 2021 році Глобальна ініціатива з туристичного пластику (GTPI) запустила свій перший пілотний звіт для великих компаній, які приєдналися до Ініціативи у 2020 році і для яких щорічна звітність є обов'язковою в рамках їхніх зобов'язань перед GTPI. У звітності взяли участь шість готельних мереж (Accor, Club Med, готелі Гонконгу та Шанхаю, Iberostar, Melco, Six Senses) та один постачальник (deSter (є провідним постачальником інноваційних упаковки харчових продуктів і сервісного обслуговування), член gategroup) [43].

Наразі розробляється ширший механізм звітності, який дозволить іншим зацікавленим сторонам, що підписали GTPI, звітувати про прогрес у виконанні своїх зобов'язань.

Це перший звіт про прогрес ініціативи з моменту її запуску у 2020 році. У ньому описано прогрес, досягнутий великими компаніями-підписантами, які зобов'язані подавати щорічні звіти в рамках ініціативи GTPI.

Зокрема, у звіті детально йдеться про:

1. Ліквідацію проблемних та непотрібних пластикових упаковки предметів до 2025 року.
2. Перехід від моделей одноразового використання до моделей багаторазового використання або багаторазових альтернатив до 2025 року
3. Вживання заходів для збільшення кількості переробленого вмісту (вмісту, що переробляється після споживання) у всіх пластикових упаковках та предметах, що використовуються до 2025 року.
5. Співпраця інвестиції для підвищення рівня переробки та компостування пластику.

Шість готельних мереж повідомили про зусилля з ліквідації пластику, і п'ять із них надали дані, що підтверджують кількість ліквідованого пластику.

Ці п'ять готельних мереж (Accor, Club Med, Hong-Kong and Shanghai Hotels, Melco, Six Senses) повідомили, що вилучили 108 мільйонів пластикових предметів і упаковки. Мережі готелів зосередилися на вилученні пластикових виробів, таких як одноразовий посуд (стакани, чашки, тарілки, столові прилади, соломинки тощо) і пляшки, а також пластикової упаковки, для вологих гігієнічних засобів (таких як шампунь і пляшки з гелем для душу). Більшість речей і упаковки було вилучено з ванних кімнат, а потім із закладів харчування, кімнат і зон обслуговування. Кухонні послуги та прибирання залишаються сферою, де проблема пластику менш зосереджена.

За повідомленнями, у 2020 році в чотирьох готельних мережах (Accor, Club Med, Six Senses і готелі Гонконгу та Шанхаю) було ліквідовано щонайменше 804 метричні тонни проблемних або непотрібних пластикових предметів і упаковки, з яких 353 метричних тонн було вилучено зі служб харчування та напоїв і 451 метричних тонн - з ванних кімнат.

Готельна мережа Accor повідомив, що пропонує багато предметів для ванних кімнат (наприклад, зубні щітки, гребінці та бритви) за запитом, а не за замовчуванням, і запустив комунікаційну кампанію в Китаї, щоб заохотити своїх клієнтів приносити власні туалетні приналежності. В результаті Accor повідомила, що вони позбулися 430 метричних тонн пластикових предметів і упаковки у ванних кімнатах. Club Med повідомив про повну відмову від пластикових предметів, таких як чашки, тарілки, виделки та ложки, у своїх послугах з харчування та напоїв, що призвело до вилучення 101 метричної тонни пластику. Готелі Гонконгу та Шанхаю повідомили, що вони повністю відмовилися від пластикової упаковки з ванних кімнат та контейнерів для прибирання продуктів з усіх зон готелів. Компанія Iberostar повідомила про повну ліквідацію пластикових предметів та упаковки в номерах, ванних кімнатах, зонах обслуговування, а також у закладах харчування та напоїв. У номерах та ванних кімнатах також було усунуто однопорційні або одноразові упаковки. Компанія Melco повідомила, що ліквідувала 2 мільйони пластикових виробів та упаковки, вживши таких

заходів, як перехід на багаторазові пляшки для вологих гігієнічних засобів. Компанія Six Senses повідомила, що повністю відмовилася від пластикової упаковки, предметів і контейнерів у ванних кімнатах і номерах, ліквідувавши 23 000 пластикових зубних щіток, а також одноразові та одноразові предмети у закладах харчування та напоїв і в номерах.

Усі шість мереж готелів повідомили, що вони переходять на 100% перероблену або компостну пластикову упаковку на рівні ланцюга створення вартості. Усі готельні мережі повідомили про співпрацю зі своїми постачальниками, щоб отримати дані про переробку та компостування пластику, а деякі (4 готельні мережі) повідомили про розробку стандартів закупівель або обговорення з бізнес-асоціаціями для покращення доступності даних (3 готельні мережі). Одна з готельних мереж, зокрема Iberostar, також оголосила про партнерство з регуляторами, щоб полегшити надання даних про те, чи придатна пластикова упаковка для переробки та компостування. Наразі жодна готельна мережа не поставила собі за мету, щоб до 2025 року певна частка її пластикової упаковки була придатною для повторного використання, переробки або компостування.

Усі мережі готелів інвестували в розвиток потенціалу, навчання персоналу поводженню з пластиковими продуктами або формування спеціалізованих команд для покращення збору та сортування перероблених та органічних матеріалів, що допоможе збільшити обсяги переробки. Переробка та компостування на практиці. Чотири з шести готельних мереж також інвестують у нові технології та обладнання або проводять дослідження, щоб знайти альтернативи пластику. Однак інвестиції в інвентар стосувалися лише двох мереж готелів [44].

Готельні енергетичні рішення (Hotel Energy Solutions, HES) - це проект, ініційований ВТО у співпраці з групою провідних агентств ООН та ЄС у сфері туризму та енергетики. Проект надає інформацію, технічну підтримку та навчання, щоб допомогти малим і середнім підприємствам (МСП) у секторі

туризму та розміщення в 27 країнах ЄС підвищити свою енергоефективність і використовувати відновлювані джерела енергії.

НЕС реагує на кліматичні імперативи відповідно до цілей ЄС та Давоського процесу 2007 року, які передбачають необхідні дії для туристичного сектору:

- адаптація туристичного бізнесу та дестинацій до мінливих кліматичних умов;

- зменшення викидів парникових газів;

- підтримка інвестицій в енергоефективність та використання відновлюваних джерел енергії та технологій.

Готелі є одним із найбільших секторів зайнятості та економічних надходжень у туристичній індустрії, але в той же час він є одним з найбільш енергоємних. На готелі та інші заклади розміщення припадає 2% з 5% глобальних викидів CO₂, які здійснює туристичний сектор.

Фокус проекту на МСП є особливо важливим, оскільки використання застарілих технологій, брак людських та фінансових ресурсів, а також обмежена обізнаність та знання про екологічні альтернативи - все це може сприяти зниженню їхньої конкурентоспроможності. Крім того, малі та середні підприємства зазвичай менш активно дбають про довкілля порівняно з великими готельними мережами.

Тому необхідно допомогти цьому сектору реагувати на виклики, пов'язані зі зміною клімату.

Проект спрямований на подолання існуючого розриву між наявними технологіями енергоефективності/відновлюваної енергетики та їх фактичним використанням у малих та середніх підприємствах.

У відповідь на виклик зміни клімату, НЕС надає онлайн-інструментарій для пом'якшення наслідків: НЕС e-toolkit, щоб допомогти готелям зменшити свій вуглецевий слід та операційні витрати, таким чином збільшуючи прибутки бізнесу. Проект демонструє, як це можна зробити:

- МСП (малі та середні підприємства) можуть бути більш конкурентоспроможними, скорочуючи споживання енергії.

- дестинації можуть формувати свою політику для підвищення стійкості.

- постачальники технологій можуть створити новий бізнес, орієнтуючись на готелі та обслуговуючи їх.

«E-Toolkit» - Простий у використанні та безкоштовний електронний посібник надає готельерам звіт з оцінкою їхнього поточного енергоспоживання, а також рекомендує відповідні технології відновлюваної енергетики та енергоефективності. Крім того, за допомогою калькулятора рентабельності інвестицій можна розрахувати, на яку економію операційних витрат готелі можуть розраховувати завдяки «зеленим» інвестиціям [45].

Проект «Енергоефективні рішення для готелів» виконуватиме три ключові функції:

- розробка інструментарію та допоміжних матеріалів, які допоможуть малим і середнім готелям планувати та інвестувати в енергоефективність) та технології відновлюваної енергетики;

- тестування інструментарію в готелях і використання отриманих уроків для вдосконалення інструментів;

- поширення та просування інструментарію в готелях, висвітлюючи практичні рішення для збільшення використання енергоефективності та відновлюваних джерел енергії у малих і середніх готелях по всьому Європейському Союзу, поряд з інструментами, що дозволяють малим і середнім готелям порівнювати свої енергоефективності та визначати найбільш економічно ефективні інвестиції для покращення енергоефективності.

Проект спрямований на досягнення:

- 20% збільшення енергоефективності;

- збільшення використання відновлюваної енергії на 10%.

Hotel Energy Solutions є фінансована ініціатива, яка об'єднує ключові організації в галузі туризму та енергетичних технологій: WTO, яка координує проект, Програма ООН з навколишнього середовища, Міжнародна Асоціація

готелів і ресторанів, Енергетична рада по відновлюваній енергії та Французька агенство управління навколишнього середовища та енергетики.

2.3. Міжнародна мережа спостереження за сталим туризмом

За останні шість десятиліть туризм зазнає постійного розширення та диверсифікації, перетворившись на один із найбільших і швидкозростаючих секторів економіки у світі. На туризм припадає 7% світового експорту, 10% світового ВВП і кожне 11 робоче місце в усьому світі. У 2016 році кількість міжнародних туристів досягла 1,2 млрд. Із зростанням на 4,7% порівняно з попереднім роком це був шостий рік поспіль із зростанням вище середнього з економічної кризи 2009 року. До 2030 року, за прогнозами ВТО, кількість міжнародних туристів досягне 1,8 мільярда.

Експоненційне зростання туризму створює проблеми з точки зору збільшення використання ресурсів, деградації природної та культурної спадщини, а також негативних соціальних наслідків, що підкреслює необхідність зміни парадигми. Зусилля на міжнародному рівні, спрямовані на прискорення переходу до більш стійких практик, як на стороні споживання, так і на виробництві, відображені в Цілях сталого розвитку (ЦСР), порядку денному розвитку після 2015 року та прийнятті Конференцією ООН зі сталого розвитку Розробка (Ріо+20) у 2012 році 10-річної рамкової програми (10YFP) для прискорення моделей сталого споживання та виробництва (SCP). Програма сталого туризму 10YFP (10YFP STP), започаткована з нагоди Всесвітнього туристичного ринку в 2014 році, служить платформою для співпраці, щоб об'єднати та розширити ініціативи та партнерства для прискорення переходу до сталого споживання та виробництва. Підсумковий документ Ріо+20 «Майбутнє, якого ми хочемо» вперше підкреслив важливість отримання більш надійних, актуальних і своєчасних даних у сферах, пов'язаних із трьома вимірами сталого розвитку, і визнав потенціал туризму зробити значний внесок щодо цього. Крім того, важливість туризму як

рушійної сили сталого розвитку також була підкреслена Резолюцією A/RES/69/233 Генеральної Асамблеї ООН у 2014 році, яка підкреслює внесок сталого туризму у викорінення бідності, розвиток громади та захист біорізноманіття.

Проте, незважаючи на прогрес, досягнутий до цього часу, брак надійних даних на рівні призначення продовжує залишатися однією з головних проблем, які сектору необхідно вирішити. Для того, щоб підтримати зацікавлені сторони туристичних напрямків у здійсненні цілеспрямованих і узгоджених дій для прискорення переходу до моделей SCP, таким чином перетворюючи цілі, запропоновані міжнародним співтовариством, у реальність, у 2004 році була запущена Міжнародна мережа обсерваторій сталого туризму UNWTO (INSTO) [46].

Міжнародна мережа обсерваторій сталого туризму WTO (INSTO) - це мережа туристичних обсерваторій, які здійснюють моніторинг економічного, екологічного та соціального впливу туризму на рівні дестинацій. Ця ініціатива ґрунтується на давній прихильності WTO до сталого та стійкого зростання сектору за допомогою вимірювання та моніторингу, підтримуючи управління туризмом на основі фактичних даних.

INSTO прагне підтримувати та об'єднувати напрямки, які віддані регулярному моніторингу економічних, екологічних і соціальних наслідків туризму, щоб розблокувати силу прийняття рішень на основі фактичних даних на рівні місця призначення, сприяючи сталим практикам туризму на місцевому та глобальному рівнях.

Створення динамічної мережі партнерів, які прагнуть створити здорові місця як для відвідувачів, так і для приймаючих громад, залишаючи стійкі напрямки майбутнім поколінням [47].

З моменту заснування в 2004 році загалом 42 обсерваторії приєдналися до мережі INSTO UNWTO: вісім у Китаї, одна в Греції, дві в Бразилії, п'ять в Індонезії, одна в Хорватії, одна в Сполучених Штатах, одна в Гватемалі, одна в Італія, одна в Аргентині, одна в Австралії, чотири в Португалії, шість в

Іспанії, дві в Канаді, дві в Колумбії, три в Мексиці, одна на Філіппінах, одна в Японії і одна в Ірландії. (рис.2.3).

Рисунок 2.3 – Міжнародна мережа обсерваторій сталого розвитку туризму
Сформовано автором на основі Джерела: [48].

Перші обсерваторії були створені в 2006 році. У той час як Китай очолював цю новаторську роботу, сьогодні мережа нараховує загалом 42 напрямків у всьому світі, які пристрасно залучені до безперервного та своєчасного вимірювання впливу туризму, обслуговуючи своїх зацікавлених сторін сучасні та надійні докази для кращих процесів прийняття рішень на місцевому рівні [49].

Обсерваторії INSTO повинні контролювати 11 сфер.

Сезонність туризму. Більшість туристичних місць у світі страждають від явища сезонності. Напрямки з великими сезонними коливаннями часто стикаються з різними проблемами, такими як перенаселеність, високі ціни, невідповідна інфраструктура в пік сезону, а також брак послуг і можливостей роботи в міжсезоння та низький сезон. Сезонність – це вимірна характеристика зі значним економічним і соціальним впливом.

Розуміння основних характеристик може допомогти змінити його

Рисунок 2.4 – Основні проблемні сфери, за якими повинні стежити обсерваторії сталого розвитку туризму

Джерело: сформовано автором на основі [50].

виникнення. Причини можуть бути природними, як-от пори року та відповідні кліматичні умови, або інституційними, як-от державні та шкільні канікули. Отже, сезонність є регулярною та послідовною, її можна передбачити та очікувати. Це робить більш можливим пом'якшення.

Щоб виміряти ступінь сезонності, напрямки можуть використовувати певні показники, починаючи від прибуття туристів і закінчуючи рівнем заповнюваності. Існують також індикатори, що стосуються ініціатив щодо посилення плечового періоду та періоду несезону, а також вимірювання рівня зусиль, спрямованих на зменшення сезонності. Оскільки сезонність є фактором безробіття, сезонної зайнятості та плинності персоналу, показники впливу сезонності на зайнятість є важливими інструментами моніторингу її соціального впливу [51].

Працевлаштування. Дані про зайнятість у сфері туризму є основоположними для розуміння ринків праці та формулювання відповідної політики щодо створення робочих місць, сприяння можливостям працевлаштування, планування потреб у робочій силі, а також для сприяння розвитку людських ресурсів із задоволенням освітніх та відповідних потреб у

навчанні. Вмотивована та кваліфікована робоча сила є ключовим елементом для конкурентоспроможності та стабільності місця призначення.

Крім того, аспекти гендерної рівності та гідної праці є важливими аспектами соціально-культурної стійкості. Відповідні дані, дезагреговані за статтю, повинні дозволити визначити частку жінок, зайнятих у туризмі та власників туристичних підприємств, рівень трудового стажу та наявні розриви в оплаті праці. Це також дає змогу контролювати якість робочих місць, а згодом і благополуччя працівника та сім'ї.

Однак вимірювання ринків праці в туризмі залишається проблемою, враховуючи різні методи вимірювання та джерела даних на міжнародному, національному та субнаціональному рівнях. Це часто призводить до неузгоджених і фрагментованих результатів і не дозволяє порівнювати між напрямками [52].

Економічні вигоди місця призначення. Туристична діяльність у дестинації часто є рушійною силою розвитку, що викликає бажані інвестиції та можливості працевлаштування. Для того, щоб сприяти досягненню бажаних цілей розвитку напрямків, одночасно сприяючи стійкості, важливо регулярно відстежувати та оцінювати економічні вигоди, серед яких віддача від інвестицій, прямі та непрямі впливи на зайнятість, податки, отримані від туристичного бізнесу, і будь-яке збільшення вартості активів (ціни на землю та інфраструктуру). Крім того, туризм часто приносить непрямі економічні вигоди через розвиток допоміжних послуг і розширення можливостей в інших галузях, починаючи від харчової та сільського господарства до ремесел і будівництва.

Індикатори економічних наслідків туристичної діяльності в дестинації варіюються від вимірювання зайнятості, бізнес-інвестицій, доходів від туризму, витрат громади до аспектів витоку. Багато з цих аспектів розглядаються в допоміжному рахунку туризму, статистичній системі, яка використовується як стандартизований інструмент для вимірювання прямого економічного внеску туристичного споживання в національну економіку.[53].

Енергетичний менеджмент. Сектор туризму споживає значні обсяги енергії як на діяльність, пов'язану з транспортом, таку як подорожі до, з і в пункт призначення, так і на аспекти, пов'язані з пунктом призначення, такі як проживання, харчування та туристична діяльність. У той час як розширення туризму призвело до збільшення споживання викопної енергії та значних викидів парникових газів, виявлено, що інвестиції в енергоефективність та відновлювані джерела енергії в туризмі приносять значну віддачу за короткий період часу.

Існуючі показники зосереджені на споживанні, використанні альтернативних джерел та запровадженні програм енергоефективності та заощадження. Крім того, вимірювання загального вуглецевого сліду туризму стає все більш важливим у дискусіях про зміну клімату. Однак вимірювання споживання енергії в туристичному секторі залишається важким і складним через низку причин, таких як труднощі з охопленням непрямого використання енергії в туризмі від будівництва готелів, аеропортів, автомобілів і доріг, а також споживання енергії таких секторів, як туроператори та їхні офіси або поїздки на роботу тих, хто зайнятий у туризмі [54].

Водне господарство. Вода є ключовим ресурсом у туризмі, і послуги для туристів значною мірою залежать від неї. Вода може стати перешкодою для сталого розвитку, обмеженням туристичної діяльності та проблемою конфлікту з місцевими жителями щодо розподілу та ціноутворення, зокрема, коли вода є дефіцитним ресурсом. Хоча нові інноваційні джерела водопостачання може бути важко отримати та коштувати дорого (наприклад, імпорт, опріснення води), збереження є одним із засобів зменшення або пом'якшення попиту (наприклад, переробка відходів або сірої води).

Для вимірювання доступності води та її збереження існують різноманітні показники, починаючи, зокрема, від використання води на душу населення на одного туриста до економії води та перероблених відходів і сірої води, а також ціноутворення. На додаток до цих аспектів, вимірювання якості питної води

та морської води також є аспектами інтересу для туризму та вимагають відповідної уваги з боку місць призначення.

Однак моніторинг у сфері управління водними ресурсами, особливо в районах з дефіцитом води, залишається серйозною проблемою для багатьох країн [55].

Управління стічними водами. Як і у випадку з водою, управління стічними водами є ключовою проблемою для туризму та вимагає відповідних заходів з моніторингу. При неправильному управлінні це може призвести через забруднення до забруднення його ключових ресурсів - пляжів, озер, річок - і може завдати шкоди дикій природі та природним ресурсам, а згодом і місце призначення. Індикатори в цій сфері варіюються, серед іншого, від вимірювання відсотка стічних вод, що проходять очищення, до кількості установ, які беруть участь у програмах збереження води [56].

Управління твердими відходами є важливим аспектом сталого розвитку туризму в дестинації. Невідповідне та неефективне використання ресурсів, проблеми забруднення та інші негативні наслідки змушують пункти призначення вимірювати виробництво відходів та керувати їх переробкою. У той час як аудит відходів показує, скільки і якого типу відходів є, де вони виробляються і потрапляють (наприклад, на смітник, компостні заводи тощо), він також дозволяє націлити туризм на оцінку його частки у виробництві твердих відходів. Крім того, це допомагає напрямкам стимулювати циркулярні економічні процеси, визначати, де скорочення відходів у джерелі буде найбільш доцільним і ефективним. Існує кілька індикаторів, які дозволяють напрямкам відслідковувати, серед іншого, тенденції у виробництві та переробці твердих відходів, розвиток послуг з утилізації відходів і сприйняття чистоти місця призначення [57].

Кліматичні дії. Потреба в глобальному узгодженому підході до кліматичних дій у туризмі була чітко визначена, зокрема завдяки дослідженню викидів CO₂, проведеному UNWTO/ITF і опублікованому на COP25 РКЗК ООН у грудні 2019 року. Це показало, що пов'язані з транспортом викиди від

туризму були прогноз зросте на 25% до 2030 року порівняно з рівнями 2016 року в порівнянні з поточним амбіційним сценарієм. Тому прискорення кліматичних дій у туризмі є надзвичайно важливим. Кліматичні дії розуміються як зусилля з вимірювання та скорочення викидів парникових газів і зміцнення спроможності адаптуватися до кліматичних впливів. Ключовими елементами цього процесу є обізнаність та оптимізація. Першого можна досягти шляхом вимірювання та оприлюднення інформації про викиди, пов'язані з туристичною діяльністю, а другого – через інструменти та стратегії для збільшення масштабів пом'якшення та адаптації.

Розробка механізмів моніторингу, які дозволяють напрямкам розуміти викиди CO₂ у всьому ланцюжку створення вартості та наслідки CO₂ інвестицій може спровокувати перехід до розвитку туризму з урахуванням клімату. Крім того, це може допомогти прискорити декарбонізацію туристичних операцій, включаючи розробку варіантів транспортування з низьким вмістом вуглецю та більш екологічної інфраструктури.

Однак вимірювання та моніторинг кліматичних дій у туризмі на глобальному рівні все ще перебувають на ранніх стадіях. Для того, щоб туристичний сектор міг суттєво брати участь у кліматичних діях, потрібні кращі якісні та кількісні дані. Це не тільки допоможе краще зрозуміти реальну ситуацію та вплив туризму на зміну клімату, але й матиме конкурентну перевагу в довгостроковій перспективі, оскільки це допоможе пом'якшити вплив зміни клімату на напрямок і викличе підвищений інтерес для туристи, які обирають все більш стійкі та шанобливі варіанти подорожей [58].

Доступність. Подорожі можуть бути серйозною проблемою для 15% населення світу, яке живе з певною формою інвалідності. Понад 1 мільярд людей щодня стикаються з фізичними, сенсорними, когнітивними та культурними бар'єрами, а також із труднощами в пошуку чіткої та точної інформації про доступність туристичних об'єктів, послуг і досвіду, які пропонують напрямки та постачальники послуг. Пандемія поставила нові перешкоди та принесла з собою нові обмеження.

Стандарт ISO 21902 «Доступний туризм для всіх» є великим досягненням у тому, щоб зробити наш сектор доступнішим. Він був розроблений як всеосяжний міжнародний стандарт для всіх, включаючи людей з обмеженими можливостями та спеціальними вимогами щодо доступу, людей похилого віку, сімей з маленькими дітьми та людей з тимчасовими обмеженнями, що дозволяє всім насолоджуватися подорожами та туризмом на основі рівного доступу.

Вимірювання та моніторинг доступності на глобальному рівні все ще перебуває в зародковому стані, оскільки цей сектор зазвичай спирається на оцінки дослідницьких проектів або спеціалізованих обсерваторій. Для прийняття рішень щодо майбутнього розвитку сфери доступного туризму необхідні конкретні якісні та кількісні дані. Це не тільки допоможе краще зрозуміти фактичні потреби та моделі поведінки мандрівників із вимогами щодо доступу, але й зробить бізнес-кейс «Туризм для всіх» більш очевидним для приватного сектору та державних інвестицій [59].

Місцеве задоволення. Добробут приймаючих громад має велике значення при вимірюванні впливу туризму на рівень туристичного призначення. Туризм може вплинути на громади як позитивно через робочі місця, економічну діяльність і покращення соціальних послуг, так і негативно через надмірний туризм, стрес або шкоду місцевим ресурсам і культурним цінностям. Зміни рівня задоволеності можуть бути індикатором раннього попередження про можливі інциденти та ворожнечу, а також засобом отримання інформації про нові проблеми та подразники до того, як вони стануть серйозними [60].

Управління. Ефективне управління є ключовою умовою сталого розвитку туристичних напрямків. Його ефективність значною мірою залежить від взаємовідносин між відповідними суб'єктами в секторі, які через процеси участі об'єднані у виробленні політики та прийнятті рішень. Для процесу прийняття рішень, заснованого на фактичних даних, збір даних, отриманих, зокрема, з індикаторів сталого туризму, їх перетворення в подальшу

інформацію та знання, має вирішальне значення та допоможе підвищити стійкість туризму та конкурентоспроможність у призначення.

Однак процес прийняття політичних рішень є дуже складним. Це залежить від різних факторів, починаючи від здатності зрозуміти, що новостворена інформація означає для пункту призначення, до політичних, культурних, фінансових та інших міркувань, які впливають на це.

Для створення обсерваторій загалом і для обсерваторій INSTO зокрема процес участі вважається фундаментальним. Правила функціонування та управління обсерваторіями UNWTO INSTO чітко визначають необхідність залучення всіх відповідних зацікавлених сторін за допомогою підходу участі та залучення їх до процесів і рішень, що забезпечують узгоджені дії щодо, серед іншого, проблемних сфер, що контролюються, а також відбору індикаторів і методологій [61].

Хоча обов'язковим є принаймні певне вимірювання одинадцяти проблемних областей, кожна обсерваторія відрізняється своєю структурою та фокусом. Через контекстну залежність сталого розвитку в цілому та структур і характеристик напрямків зокрема, INSTO не вимагає від членів спеціального моніторингу попередньо визначених показників, залишаючи достатньо гнучкості щодо змісту та зосереджуючись більше на процесах та інноваційних інструменти та методи, які використовуються пунктами призначення.

Завдяки систематичному застосуванню методів моніторингу, оцінки та управління інформацією ініціатива надає особам, які розробляють політику, планувальникам, менеджерам у сфері туризму та іншим відповідним зацікавленим сторонам, ключові інструменти для зміцнення інституційного потенціалу для підтримки формулювання та впровадження політики, стратегій, планів та управління сталим туризмом.

РОЗДІЛ 3

ВИМІРЮВАННЯ СТАЛОСТІ ТУРИЗМУ

3.1. Вимірювання економічного впливу туризму

Ставши на шлях сталого, низьковуглецевого та соціально інклюзивного розвитку, сектор може сприяти добробуту людей, планети та процвітання. Цей підхід втілює концепцію сталого туризму, яка інтегрує три виміри сталого розвитку і має на меті мінімізувати негативні впливи та максимізувати позитивні. Для досягнення збалансованого та сталого відновлення урядам вкрай важливо впроваджувати політику та заходи, які сприяють реалізації Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 року.

Відходячи від політичного бачення на найвищому рівні, представленого Індією, яка головує в G20, і Виконавчою радою ВТО, глобальний консенсус формується ВТО, в даний час здійснюються глобальні зусилля по досягненню консенсусу, відомі під назвою «Вимірювання сталості туризму» (MST), яка відповідає на потребу в керівництві для отримання даних про сталість туризму, щоб розширення можливостей політиків і приватного сектора за допомогою більш надійних даних для формування інноваційної політики, трансформації бізнес-моделей і сприяння кращому управлінню туризмом.

Прикладом виходу за рамки показника ВВП є Статистична основа для MST, що охоплює економічні, соціальні та екологічні дані, а також екологічні дані про туризм, буде представлена на наступній сесії Статистичної комісії ООН у 2024 році для затвердження. Саме в цьому контексті ВТО в партнерстві з Оксфордським університетом і за спонсорської підтримки компанії «easyJet Holidays», приступила до розробки гармонізованих Рамок екологічного і соціального управління (ESG) для туристичного бізнесу, щоб не тільки краще візуалізувати внесок приватного сектору, але й допомогти забезпечити узгодження дій на місцях з більш широкими політичними амбіціями, такими як ЦСР. Туризм є невід'ємною частиною наших економічних, соціальних та екологічних систем - і його потрібно вимірювати як такий [61].

1. Статистична система вимірювання сталості туризму (SF-MST) ВТО працює над розробкою SF-MST, організаційної структури для інтеграції статистичних даних про економічні, екологічні та соціальні аспекти сталого туризму.

2. Міжнародна мережа обсерваторій сталого туризму ВТО (INSTO) INSTO ВТО здійснює моніторинг економічного, екологічного та соціального впливу туризму на рівні дестинацій. Ця ініціатива ґрунтується на давньому зобов'язанні ВТО щодо сталого і стійкого зростання сектора за допомогою вимірювання і моніторингу, а також підтримки управління туризмом на основі фактичних даних. INSTO підтримує і об'єднує дестинації, які прагнуть до регулярного моніторингу, підходів, заснованих на участі, і прозорості. Всі елементи вважаються важливими для розбудови сталого туризму.

3. Глобальна рада зі сталого туризму (GSTC). Критерії GSTC - це спроба прийти до спільного розуміння сталого туризму. Критерії є частиною глобального стандарту сталості в подорожах і туризмі та використовуються для освіти та підвищення обізнаності, формування політики для бізнесу, урядових установ та інших типів організацій, а також для вимірювання та оцінки. GSTC акредитує органи сертифікації, які потім сертифікують операторів або дестинації.

4. Японський стандарт сталого туризму для дестинацій (JSTS-D)d Стандарт JSTS-D, заснований на критеріях GSTC для дестинацій, був розроблений і опублікований у 2020 році Японським туристичним агентством (JTA), Міністерством землі, інфраструктури, транспорту та туризму. JSTS-D складається з 47 критеріїв з додаванням специфічних для Японії особливостей, щоб сприяти ефективному та сталому управлінню туристичними дестинаціями місцевими органами влади та організаціями з управління дестинаціями (ОУД).

5. Європейська система показників туризму (ЄСПТ)e ЄСПТ - це інструмент управління, інформації та моніторингу, спеціально розроблений для туристичних дестинацій. Вона розроблена як процес збору та аналізу

даних, що здійснюється на місцевому рівні та під керівництвом місцевих органів влади, з загальною метою оцінити вплив туризму на дестинацію.

6. Стандарти Глобальної ініціативи зі звітності (GRI) Стандарти GRI допомагають організаціям бути прозорими та брати на себе відповідальність за свій вплив, публічно звітуючи про наслідки своєї діяльності у структурований спосіб, зрозумілий для стейкхолдерів та інших зацікавлених сторін.

7. Загальна офіційна підтримка сталого розвитку (TOSSD)g та офіційна допомога розвитку (ODA) Системи TOSSD та ODA, які відстежують ресурси на підтримку ЦСР, у тому числі в туризмі. Розроблений Міжнародною робочою групою TOSSDh, це новий міжнародний стандарт для вимірювання повного спектру ресурсів на підтримку Порядку денного до 2030 року, який вимагає звітування про державні інвестиції, що мають відношення до ЦСР, відповідно до завдань ЦСР [62].

Діяльність туристів створює низку економічних вигод на місцевому, національному та глобальному рівнях масштабах. Ці вигоди включають доходи, отримані туристичними закладами, заробітну плату що виплачується працівникам туристичних закладів, а також непрямі вигоди для економічних одиниць, які постачають товари та послуги туристичним закладам. Облік цих різноманітних економічних вигод був у центрі уваги вимірювання туризму протягом останніх десятиліть. З точки зору сталого розвитку, основна увага приділяється оцінці того, чи можна очікувати, що вигоди, які були отримані в минулому, продовжуватимуть надходити в майбутньому.

Оцінка майбутньої економічної життєздатності туристичної діяльності вимагає врахування низки факторів. З точки зору підтримки виробництва, туристичні заклади туризму залежатимуть від наявності робочої сили, технологій, інфраструктури та рівня поточних інвестицій і фінансування. У свою чергу, ці фактори будуть пов'язані з такими факторами, як розмір і структура закладів, а також характеристики робочої сили.

Економічна життєздатність туризму для певної країни або дестинації також визначатиметься тим, наскільки відвідувачі продовжуватимуть подорожувати. На це може впливати багато факторів, зокрема потенційно великі перебої через конфлікти або пандемії, коливання валютних курсів і цін, або зміни туристичних уподобань. Окрім цієї більш економічно орієнтованої оцінки, на економічну життєздатність туризму також впливатимуть ширші соціальні та екологічні тенденції. Наприклад, у деяких місцевостях туристична діяльність може безпосередньо залежати від екологічних особливостей, таких як пляжі або річки. У цих випадках погіршення якості довкілля, незалежно від того, пов'язане воно з туристичною діяльністю чи ні, буде рушійним фактором в оцінці економічної життєздатності.

Для оцінки економічної сталості туризму ВТО рекомендує вимірювати такі економічні фактори:

- потоки відвідувачів - тобто ступінь, до якого поточні моделі потоків відвідувачів зберуться або зміняться в майбутньому

- туристичні витрати - тобто ступінь, до якого поточна структура витрат відвідувачів зберуться або зміняться в майбутньому;

- економічні показники та структура туристичних закладів - тобто, наскільки продуктивність, склад і характеристики туристичних закладів зберуться або зміняться в майбутньому.

- активи, включаючи інфраструктуру, що використовуються туристичними закладами – тобто ступінь, до якого активи, що використовуються для підтримки туристичної діяльності, мають достатню здатність надавати товари та послуги відвідувачам у майбутньому.

- працівники туристичних закладів - тобто ступінь, в якій є достатня кількість людей з відповідними навичками та досвідом (людський капітал) для надання товарів і послуг туристам у майбутньому.

- державні доходи та витрати, пов'язані з туризмом - тобто ступінь, до якого уряд інвестує в туристичну діяльність та підтримує її [63].

Вимірювання сталості потоків відвідувачів. Загальна кількість відвідувачів (тобто туристів і одноденних відвідувачів) країни або дестинації є ключовим показником сталості з економічної точки зору, якщо його розглядати у співвідношенні, наприклад, із загальними витратами відвідувачів, доходу, який може бути отриманий туристичним бізнесом, кількості можливостей для працевлаштування та наявної інфраструктури (наприклад, транспорт та інфраструктури). Крім того, існують зв'язки з екологічними та соціальними вимірами сталого розвитку.

Загальний потік відвідувачів також слід класифікувати за низкою ознак, включаючи:

- форми туризму: кількість в'їзних відвідувачів, внутрішніх відвідувачів та виїзних відвідувачів кількість туристів та одноденних відвідувачів.
- тривалість поїздок.
- основна мета (дев'ять основних типів, в Україні 5 типів)
- типи «туристичного продукту».
- походження та місце призначення.
- види транспорту.
- типи розміщення.
- характеристики відвідувачів, включаючи стать, вік, статус економічної активності, рід занять, річний дохід, освіта та країна проживання.

Доречно збирати загальні потоки відвідувачів на щомісячній основі, щоб полегшити оцінки сезонності.

З точки зору економічної сталості, ключовим питанням є те, чи країна або дестинація надмірно залежною від певного типу відвідувачів. Загалом, надмірна залежність від певного типу відвідувачів може підвищити ризики підтримки туристичної діяльності в країні або дестинації, якщо обставини зміняться. Таким чином, якщо відвідувачі переважно походять з певної країни, а відносини з цією країною змінюються, це може вплинути на потоки відвідувачів; або якщо відвідувачі переважно прибувають повітряним транспортом і виникають проблеми з авіаперевезеннями, то це може вплинути

на економічну стійкість. Отже, розуміння складу туристичних потоків, сезонності відвідувачів потоків і того, як ці моделі змінюються з часом, допоможе визначити критичні точки економічної залежності.

На національному рівні важливим показником економічної залежності, що стосується потоків відвідувачів, є кількість в'їзних відвідувачів по відношенню до загальної кількості внутрішніх відвідувачів (в'їзні + внутрішні). Високе співвідношення в'їзних відвідувачів може вказувати на потенційні економічні ризики, якщо обставини зміняться таким чином, що відвідувачі з інших країн не зможуть подорожувати. Тому, наприклад внутрішній туризм - з урахуванням поїздок у межах відповідної країни - був важливим під час пандемії COVID-19 як стабілізуючий фактор для економіки туризму частково компенсуючи втрату в'їзного туризму в багатьох країнах.

Витрати на туризм. Природним продовженням вимірювання потоків відвідувачів є вимірювання туристичних витрат і рекомендується зіставляти дані про туристичні витрати для всіх класів потоків відвідувачів. З суто економічної точки зору, існуватимуть підвищені ризики для сталості у випадку, коли доходи туристичних закладів залежать від високого рівня витрат певних категорій відвідувачів.

У табл. 3.1 наведено стисле представлення інформації для різних видів туризму. Це додаткова інформація про туристичні послуги, придбані відвідувачами, яка дає уявлення про те, які туристичні заклади можуть постраждати, якщо відбудуться зміни в рівнях туристичних витрат, у тому числі через зміни в потоках відвідувачів.

Інформація про туристичні витрати на одне відвідування в сукупності, виміряна в часі, може вказувати на зміни в структурі типів відвідувачів і використовуватися як індикатор змін у доходах від туристичної діяльності. Основним показником сталого розвитку для базової країни, що стосується туристичних витрат, є середні витрати на внутрішній туризм на одного відвідувача. Вимірювання витрат на виїзний туризм залишатиметься актуальним мірою для моніторингу потенційних наслідків змін у структурі

Таблиця 3.1 – Форма таблиці для оцінки туристичних витрат

	Форми туризму					
	Візний		Внутрішній		Виїзний	
	туристи	одноденні відвідувачі	туристи	одноденні відвідувачі	туристи	одноденні відвідувачі
Характерні туристичні продукти:						
Послуги розміщення						
Послуги харчування						
Послуги залізничного пасажирського транспорту						
Послуги пасажирського автомобільного транспорту						
Послуги водного пасажирського транспорту						
Послуги повітряного пасажирського транспорту						
Послуги з оренди транспортного обладнання						
Послуги туристичних агентств та інші послуги з бронювання						
Спортивні та рекреаційні послуги						
Специфічні для країни товари та послуги						
Інші споживчі товари						
Цінності						
Всього						
усього відвідувачів						
Середні туристичні витрати						

Джерело: [63, с.53].

подорожей для базової країни.

Вимірювання економічної структури та результатів діяльності галузей туризму. Дані про потоки відвідувачів і туристичні витрати дають уявлення про попит на туризм, і на основі цих даних можна зробити висновки про те, які види економічної діяльності, найімовірніше, постраждають у разі змін у туристичному попиті. Однак для більш повного розуміння економічних

наслідків і потенційної економічної реакції необхідно знати типи закладів, які постачають туристичні продукти, та їхні економічні показники з плином часу.

У багатьох випадках важливий внесок у туристичну діяльність може бути зроблений з боку неформальної економіки, де не існує реєстрації економічних одиниць і, отже, виникають труднощі зі збором даних [64].

Економічна структура. Дані про характеристики туристичних закладів найлегше організувати, використовуючи та розширюючи інформацію, наявну в бізнес-реєстрі. Бізнес-реєстр - це центральний список, який часто ведеться національним статистичним управлінням або податковою службою, в якому перелічуються всі заклади в економіці, класифікуються за стандартними галузевими класами та надаються дані про інші характеристики.

У структурі реєстру підприємств для тих закладів, як задіяні в галузях туризму, можна оцінити економічну структуру туризму, використовуючи такі змінні, як

- вид економічної діяльності;
- розмір підприємства (наприклад, з точки зору обороту або зайнятості);
- зайнятість (наприклад, за статтю, професією, навичками, досвідом);
- форма власності (резидент або нерезидент);
- юридична особа, (фізична особа-підприємець, власник домашнього господарства).

Оцінку сталості з використанням таких типів даних можна здійснити, розглянувши чи існують диспропорції у структурі туристичних закладів.

Економічні показники. Показники економічної сталості повинні включати також дані про економічні показники діяльності туристичних закладів у часі. Економічні показники можуть бути оцінені з точки зору:

- виробництва та обороту;
- проміжного споживання;
- оплати праці працівників;
- валового операційного надлишку та валового змішаного доходу.
- доданої вартості;

- нагромадження основного капіталу.

З точки зору оцінки сталості, важливим показником, який вказує на залежність окремої галузі від туристичної діяльності, є частка туризму у випуску, яка розраховується для кожної галузі як загальний випуск характерних для туризму продуктів галузі, поділений на її загальний випуск. Висока частка туризму вказує на високий рівень залежності. Важливо також оцінити (1) частку доданої вартості, що йде на оплату праці найманих працівників і валовий операційний прибуток, (2) тенденції у випуску і проміжному споживанні та (3) ступінь залежності загального ВВП, безпосередньо пов'язаного з туризмом від внеску конкретних окремих галузей туристичної діяльності.

Розподіл економічних вигод. Ключовим питанням економічної сталості є те, якою мірою вигоди, пов'язані з туристичною діяльністю можна вважати добре розподіленими і такими, що, як очікується, зберігатимуться і надалі. Для оцінки такого розподілу першочерговим питанням є вивчення відносних часток доданої вартості, що припадають на різні економічні одиниці. На макrorівні доцільно зосередитися на частці доданої вартості від туризму, що припадає на найманих працівників у вигляді заробітної плати. Однак можливий і більш детальний аналіз, наприклад, частки оплати праці найманих працівників, що припадає на жінок або працівників, які не займають керівних посад; або частки валового операційного прибутку, що припадає на малі та середні підприємства.

Для деяких країн і дестинацій може бути цікавим складання показників витоку туризму, коли операційний прибуток, отриманий від туристичної діяльності, не повністю нараховується місцевим економічним одиницям, а скоріше заробляється одиницями-нерезидентами і не реінвестується в місцеву економіку. Інша форма витоку туристичних послуг виникає тоді, коли фактори виробництва (наприклад, продукти харчування, паливо) для туристичної діяльності імпортуються; у цьому випадку це відобразить витрати для

економіки, що постачає туристичний продукт, і, отже, додана вартість не залишиться в країні.

Економічні вигоди також будуть розподілені нерівномірно в часі. Там, де туристична діяльність дуже нерівномірна протягом року, це, як правило, створює певний стрес для тих, хто постачає туристичні продукти, якщо вони не мають достатніх ресурсів для підтримання своїх доходів протягом нетуристичних періодів року. *Ключовими індикаторами сезонності* будуть змінні з боку попиту, такі як потоки відвідувачів, туристичні витрати та заповнюваність засобів розміщення [63, с.58].

Розуміння сезонної структури туристичної діяльності також матиме значення при розгляді екологічних і соціальних аспектів сталого туризму.

Вимірювання аспектів зайнятості в туризмі. Показники зайнятості у галузях туризму мають фіксувати (1) кількість робочих місць у галузях туризму; (2) кількість відпрацьованих годин; та (3) кількість робочих місць в еквіваленті повної зайнятості. Вони також включають перехресну класифікацію за статтю та статусом зайнятості (наймані працівники або самозайняті особи).

Характеристики зайнятості в туристичних галузях. Для більш повного розуміння сталості туризму з точки зору зайнятості важливо зіставити інформацію про характеристики робочої сили в туризмі. ВТО рекомендує такі характеристики для узагальнення зайнятості в галузях туризму:

- зайнятість за віковими групами, статтю та національністю/країною проживання.
- зайнятість за типом підприємства (розмір, формальний/неформальний сектор тощо).
- зайнятість, класифікована за професіями (ISCO 200845) та статусом зайнятості.
- постійна/тимчасова зайнятість, виражена в кількості робочих місць, годинах роботи, еквіваленті повної зайнятості тощо.

- зайнятість за рівнем освіти, рівнем кваліфікації, професійними сертифікатами.
- рівні наданого навчання, включаючи навчання на робочому місці.
- тривалість робочого часу (нормальний/звичний, фактично відпрацьований, оплачуваний).
- домовленості про робочий час.
- компенсація працівникам (включаючи заробітну плату).
- додаткові витрати на робочу силу (наприклад, транспорт, одяг, податки на найману працю).
- змішаний дохід самозайнятих осіб [63, с.59].

Статистичні визначення та підходи до всіх цих характеристик містяться в Міжнародних рекомендаціях зі статистики туризму 2008 року: Керівництво зі складання, а також у відповідних публікаціях МОП (Міжнародна організація праці) і СНР (Система національних рахунків).

Вимірювання туристичних інвестицій у вироблені активи та пов'язану з ними інфраструктуру. У рамках багатокapіталістичної концепції сталого розвитку роль активів є центральною. Активи підкріплюють здатність систем генерувати вигоди в майбутньому. Хоча для цілей туризму не існує спеціальної класифікації, країнам рекомендується визначити наступні конкретні класи основних засобів, не пов'язаних з туризмом, і реєструвати, які галузі туризму купують ці активи:

- транспортне обладнання;
- ІТ-обладнання та програмне забезпечення
- будівлі та інші споруди;
- інше обладнання.

На додаток до цих конкретних типів активів, можна також зосередити увагу на обліку конкретних цілей інвестицій в активи [63, с.65]. Наприклад, інвестиції в покращення доступності готелів та інших об'єктів, пов'язаних з туризмом, можуть бути актуальними, і зростає інтерес до рівня інвестицій в інновації, пов'язані з туризмом.

3.2. Вимірювання екологічного впливу туризму

Зв'язок між туристичною діяльністю та навколишнім середовищем є фундаментальним. У багатьох випадках те, що приваблює туристів подорожувати і залишати своє звичне середовище, - це мотивація побачити і відчутти різні місця і природні явища, включаючи сільську місцевість, пляжі, гори, острови і знакові види. Крім того, у всіх випадках туристична діяльність вимагає використання природних ресурсів, таких як енергія та вода, для таких видів діяльності, як транспорт та розміщення.

Туристична діяльність впливає на природне та антропогенне середовище. У МРСТ (Міжнародні рекомендації зі статистики туризму 2008р.) визнається, що туризм може завдати «незворотної шкоди навколишньому середовищу через тиск на вразливі екосистеми, через будівництво курортів або доріг, які руйнують природні об'єкти та спадщину, через тиск на землю, воду і повітря, а також через різноманітні процеси, що спричиняють забруднення, скидання відходів, ерозійне вирубування лісів тощо» [63, 77с].

Глобальне дослідження, проведене під егідою ВТО та ООН показує, що транспорт спричиняє найбільшу частку викидів CO₂ (75%) від світового туризму (рис. 3.1), причому приблизно 40% від загального обсягу викидів припадає на повітряний транспорт. Викиди від розміщення та діяльності були оцінені як значно менші, ніж транспортні викиди (21% та 4% відповідно).

У 2005 році пов'язані з транспортом викиди CO₂ від туризму склали 982 млн. т. Це становило близько 18% від загального обсягу транспортних викидів у світі та 3,7% всіх антропогенних викидів CO₂ (26 400 млн. тонн). З них на ночівлі припадає 849 млн. тонн (86%), а на одноденних відвідувачів - 133 млн. тонн (14%). Ці викиди були спричинені в цілому 9,7 млрд. туристичних

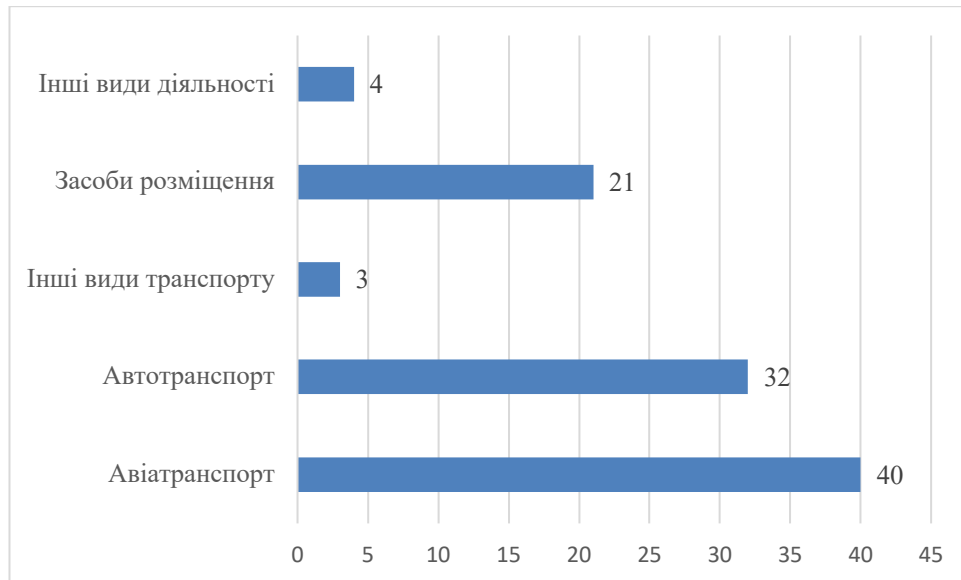

Рисунок 3.1 – Частка викидів CO₂ від глобального туризму за 2005 рік

Джерело: сформовано автором на основі [65, с.132].

поїздок (з ночівлею та одноденними відвідувачами разом).

У 2016 році кількість міжнародних туристичних прибуттів досягла 1,2 млрд., що на 65% більше, ніж у 2005 році. У 2016 році відбулося приблизно 20 млрд. туристичних подорожей. Пов'язані з транспортом викиди від туризму становили 1 597 млн. тонн CO₂. Таким чином у 2016 році загальні транспортні викиди від туризму становили близько 22% від загальних транспортних викидів і 5% від загальних антропогенних викидів (32 100 млн. тонн).

Очікується, що у 2030 році загальна кількість туристичних поїздок досягне 37,4 млрд. і загальні викиди від туризму, пов'язані з транспортом сягнуть 1 998 млн. тонн CO₂. Це становитиме 23% від загальних очікуваних транспортних викидів і 5,3% від загальних прогнозованих антропогенних викидів. Загалом, з 2005 по 2016 рік загальні транспортні викиди CO₂ від туризму у загальному обсязі антропогенних викидів зросли з 3,7% до 5%, тоді як з 2016 по 2030 рік ця частка, як очікується, збільшиться до 5,3%.

Більші відстані, пов'язані з міжнародними подорожами, роблять авіацію домінуючим видом транспорту. Очікується, що частка міжнародних

подорожей, що здійснюються повітряним транспортом, зросте з 59% до 61% протягом досліджуваного періоду (2016-2030). Для порівняння, у 2005 році міжнародні туристичні повітряним транспортом становили 45% від усіх міжнародних прибуттів, а решта 55% використовували наземні наземними видами транспорту.

Викиди CO₂, пов'язані з транспортом у туристичному секторі, залишаються серйозним викликом і вимагають тісно співпрацювати з транспортним сектором, щоб підтримати його зобов'язання щодо прискорення декарбонізації та реалізації більш кращого сценарію.

Занепокоєння щодо негативного впливу туризму на навколишнє середовище часто пов'язане з обговоренням таких понять, як *інтенсивність туризму*, *надмірний туризм* і *пропускна спроможність*. У той же час, відвідувачі та туристичні підприємства можуть сприяти просуванню роботи з охорони навколишнього середовища та збереження біорізноманіття і, таким чином, відігравати певну роль у глобальних політичних зусиллях щодо зміни клімату (наприклад, у напрямку досягнення нульового рівня викидів парникових газів) та відвернення втрат біорізноманіття (наприклад, стимулювання позитивних результатів для природи, коли стан біорізноманіття покращується). Крім того туризм має значні можливості для впровадження моделей поведінки і рішень, які сприяють зменшенню впливу на навколишнє середовище. Відповідні політичні міркування в цьому контексті включають сталі моделі виробництва і споживання та економіку замкненого циклу.

Загалом, вимірювання взаємозв'язку між туристичною діяльністю та навколишнім середовищем має важливе значення для забезпечення змістовної інформаційної бази, яка може сприяти екологічно сталому управлінню туристичними місцями та видами діяльності. Таким чином, для забезпечення екологічної сталості туризму необхідна інформація за чотирма наступними темами [63, с.78]:

- тиск, який туристична діяльність чинить на навколишнє середовище, наприклад, через викиди парникових газів, інших забруднюючих речовин та утворення відходів.

- використання природних ресурсів, таких як вода та енергія, як фактор виробництва туристичної індустрії.

- роль екосистем як місця, де відбувається туристична діяльність, включаючи, наприклад, роль, яку відіграє біорізноманіття у підтримці туризму.

- заходи, які вживає туристична галузь для зменшення тиску на довкілля та покращення екологічних наслідків.

Вимірювання тиску та впливу туризму на довкілля. З точки зору вимірювання туризму основна увага приділяється двом аспектам. По-перше, вимірювання тиску, який туризм чинить на навколишнє середовище. По-друге, вимірювання фактичних змін у якості довкілля, які виникають внаслідок цього тиску. Для впорядкування відповідних даних доцільно використовувати такі групування [63, с.79]:

- забруднення та викиди в результаті діяльності туристичних підприємств, які постачають товари та послуги відвідувачам.

- забруднення та викиди від відвідувачів безпосередньо в навколишнє середовище.

- надмірне використання ресурсів, наприклад, води та енергії.

- зміни в екосистемах через розширення туристичної діяльності, що призводить до втрати природних екосистем.

- зміни якості екосистем, включаючи втрати видів та біорізноманіття.

У табл. Д.1 окремо виділено викиди парникових газів від відвідувачів (як резидентів, так і нерезидентів) безпосередньо в межах відповідної країни. Важливим джерелом цих викидів будуть відвідувачі, які використовують власні або орендовані транспортні засоби для туристичної діяльності. Колонка для домогосподарств, включених до цієї таблиці, призначена для запису

частки викидів, що генеруються відвідувачами під час перебування в інших домогосподарствах, включаючи відвідування друзів та родичів.

У табл. Д.2 основна увага приділяється ситуаціям, у яких тверді відходи, що утворюються, збираються переважно туристичними галузями (наприклад, готелями та ресторанами), а отже вважаються такими, що утворюються саме цими галузями. Також існують тверді відходи, утворені відвідувачами, які не збираються цими галузями - наприклад, збір твердих відходів у громадських парках буде включати відходи, утворені туристами. Ці відходи слід враховувати в колонках для інших галузей залежно від того, хто збирає ці відходи (використовуючи, наприклад, дані місцевих рад).

Вимірювання водних ресурсів, що використовуються в туризмі. Водні ресурси є важливою складовою багатьох видів туристичної діяльності. Для оцінки екологічної стійкості важливими є два аспекти: (1) рівень використання води в туристичній діяльності; та (2) наявність води. Оскільки рівень доступності води може суттєво відрізнитися залежно від місця призначення, рекомендується проводити вимірювання водокористування та доступності води в масштабі водозбору або водозбірного басейну. Це дозволяє належним чином врахувати екологічний контекст. У контексті оцінки сталості туризму доцільно зосередитися лише на тих водозбірних басейнах, які можна вважати пов'язаними з туризмом.

Вимірювання використання енергії в туристичній діяльності. Другим важливим фактором впливу на навколишнє середовище в туристичній діяльності є енергія. Залежно від виду туристичної діяльності, це насамперед стосується споживання енергії у формі електроенергії або у формі палива для живлення транспортного обладнання. З точки зору екологічної сталості, основна увага приділяється загальному обсягу використаної енергії, а також джерелу цієї енергії. Загалом, енергія з відновлюваних джерел (включаючи гідроенергію, сонячну енергію та енергію вітру) вважається більш екологічно сталою, ніж енергія з викопних видів палива. У цьому контексті туристична галузь може просуватися в напрямку підвищення екологічної стійкості

шляхом: (1) підвищення енергоефективності, тобто використання меншої кількості енергії на одиницю продукції (наприклад, на одного відвідувача); та (2) використання більшої частки енергії з відновлюваних джерел.

Іншим потоком, що представляє інтерес, є стічні води, що утворюються в результаті туристичної діяльності. Ці потоки можна реєструвати за допомогою таблиці фізичного постачання та використання води,

Вимірювання зв'язків між туризмом та екосистемами. У сукупності екосистеми є основою для надання широкого спектру послуг і благ, які мають відношення до туризму. Основна увага має приділятися організації даних про такі екосистеми [63, с.96]:

- які безпосередньо підтримують надання товарів і послуг туристам, перебуваючи у власності та/або під управлінням туристичної галузі;

- які є місцями/територіями (наприклад, національні парки, заповідні зони, пляжі, озера, річки, гірські райони, включаючи гірськолижні курорти) з відповідними особливостями (включаючи важливі види тварин, риби), де відвідувачі здійснюють туристичну діяльність;

- на розмір або якість яких негативно впливає туристична діяльність, наприклад, через надмірне відвідування або викиди забруднюючих речовин чи стічних вод; або де екосистеми та біорізноманіття втрачені чи порушені в результаті розвитку туризму;

- на розмір або якість яких позитивно впливає відновлення або подібна діяльність туристичних закладів, наприклад, через витрати на охорону довкілля.

Вимірювання діяльності туристичних галузей, спрямованої на покращення екологічних результатів. Остання сфера вимірювання зв'язку туризму з навколишнім середовищем стосується діяльності та заходів, які вживають туристичні галузі та відвідувачі для покращення екологічних результатів. Центральна основа СЕЕО окреслює низку концепцій, визначень і методів, пов'язаних з визначенням відповідної інформації в рамках

стандартної системи національних рахунків. Існує два ключові аспекти, що мають відношення до вимірювання екологічної сталості туристичної діяльності.

Перший аспект стосується реєстрації екологічних операцій, які включають (1) витрати на природоохоронну діяльність, тобто ту діяльність, основною метою якої є охорона навколишнього середовища або управління ресурсами; (2) екологічні податки; (3) екологічні субсидії та аналогічні трансферти; та (4) платежі за використання природних ресурсів. На додаток до грошових даних, що реєструються стосовно цих операцій, важливо також збирати дані про діяльність та поведінку туристичних закладів щодо природоохоронних заходів.

Другий аспект стосується зайнятості в природоохоронній діяльності, що охоплює показники зайнятості (наприклад, робочі місця або еквівалент повної зайнятості) в галузях туризму, де люди зайняті охороною навколишнього середовища або управлінням ресурсами [63, с.104].

3.3. Вимірювання соціального впливу туризму

Окрім економічного та екологічного впливу, соціальний вплив та цього вимірювання є ключовими для оцінки загальної сталості туризму. За своєю суттю туризм є соціальним явищем, оскільки саме з соціальними цілями (особистими, діловими та професійними) відвідувачі подорожують з одного місця в інше.

Через взаємодію між відвідувачами та мешканцями приймаючих громад, туризм впливає на місцеве населення в місцях, які відвідують, і на самих відвідувачів. Це розкриває потенціал туризму сприяти міжкультурному обміну, розбудові миру, інклюзії та розширенню прав і можливостей громад, а також підкреслює розширення прав і можливостей громад, але також підкреслює необхідність збереження культурної спадщини громад і забезпечення обізнаності про потенційний негативний вплив туризму на

повсякденне життя, наприклад, щодо вартості життя, безпеки та захисту. Зв'язок із соціальними аспектами також очевидний у постачанні туристичних товарів і послуг, що зазвичай вимагає безпосередньої участі місцевих жителів в ролі найманих працівників та власників бізнесу.

Таким чином, туризм може надати багато можливостей і підтримати засоби до існування на рівні громади та по всьому ланцюжку створення вартості. Отже, аналіз ланцюжка створення вартості в туризмі може бути дуже корисним інструментом. Нарешті, управління туризмом на місцевому, регіональному та національному рівнях є втіленням соціальної організації і матиме вирішальне значення для успіху туризму та його сталості. Соціальний вимір туризму не є статичним, а динамічним. Крім соціальних суб'єктів і соціальних структур, соціальні та культурні зміни є одним з його ключових елементів [63, с.117].

У масштабах всього суспільства вимірювання різних тем соціального виміру є давньою статистичною практикою, що охоплює, серед іншого, показники здоров'я, освіти, розподілу доходів, житла, злочинності та загального добробуту, Крім того, ці вимірювання часто проводяться для цілого ряду груп населення (включаючи дітей, людей похилого віку, жінок, корінні народи, етнічні та релігійні меншини, людей з обмеженими можливостями). Якщо говорити більш конкретно, то соціальні аспекти туризму також були центри уваги багатьох досліджень, що охоплюють такі теми, як мотивація та вибір відвідувачів, подорожі клієнтів, взаємодія між відвідувачами та приймаючими громадами, оцінка та тиск на місцеві унікальні культурні особливості, актуальність інституцій та управління, а також можливості для зайнятості в туризмі.

Хоча вимірювання за багатьма з цих окремих тем добре розвинене, як загалом, так і для туризму, рівень гармонізації та координації даних для багатьох з цих соціальних тем є нижчим, ніж для з економічних та екологічних вимірювань.

Дійсно, незважаючи на те, що існують різні соціальні теорії, які можуть бути використані, наразі не існує узгодженої всеохоплюючої концепції, яка б розглядала ці соціальні теми в єдиному контексті.

Отже, послідовне визначення відповідних тем, які повинні бути в межах оцінювання соціального виміру, є питанням експертного судження для тих, хто бере участь у будь-якому конкретному проекті вимірювання. Крім того, для окремого проекту існує набагато менше можливостей зрозуміти що має бути включено, а що може бути опущено.

Таким чином, щоб забезпечити концептуальну основу для організації та представлення даних про соціальний вимір, визначено чотири перспективи, які мають відношення до соціального виміру стійкості туризму, а саме: 1) відвідувачі, 2) приймаючі громади, 3) постачальники туристичних послуг та 4) управління, і на основі цих перспектив рекомендується відповідні теми для вимірювання та індикатори. Структура не ґрунтується на суворому застосуванні підходу, що базується на кількох столицях, але визнає, що на туристичну діяльність (1) впливатимуть соціальні аспекти і (2) матиме вплив на соціальні аспекти. Таке формулювання дозволяє встановити взаємозв'язок між соціальним виміром та іншими вимірами і виявити взаємозв'язок між ними, а також зосередити увагу на системному фокусі опису, притаманному вимірюванню економічного та екологічного впливу.

У широкому розумінні «соціальний вимір» стосується людей, які живуть у суспільстві і мають індивідуальні та спільні системи цінностей або переконань. Система цінностей - це узгоджений набір цінностей, норм, очікувань і цілей, які формуються під впливом культурних уявлень і практик, що розділяють спільноти. Системи цінностей проявляються в тому, як люди думають, поведуться та виражають себе, в тому числі і в сфері туризму [63, с.118].

Поведінка та самовираження можуть бути виміряні та відображені як в об'єктивних, так і в суб'єктивних показниках. Об'єктивні показники включають, наприклад, кількість відвідувачів, які відвідують певну

дестинацію і фактичні результати в дестинації, включаючи здоров'я, освіту злочинність, житло, вартість життя, зміни у землекористуванні та тиск на місцеву інфраструктуру, а також навантаження на місцеву інфраструктуру. Суб'єктивні показники стосуються того, як люди думають і бачать речі: їхнє сприйняття. Наприклад, те, як мешканці сприймають поведінку приїжджих, сприйняття рівня злочинності в районі проживання, а також погляди відвідувачів на туристичний досвід у дестинації. Ці суб'єктивні сприйняття не обов'язково відповідають реальній ситуації. Однак саме на основі цих уявлень люди діють.

В основі соціального виміру лежить соціальна взаємодія з іншими, наприклад, через мережі, які люди мають та зв'язки з соціокультурними ідентичностями. Ці соціальні взаємодії з іншими може впливати на систему цінностей людей і навпаки. Через соціальних взаємодії виникають спільні або інституціоналізовані системи цінностей чи переконань. Ці спільні системи цінностей або «стабільний спосіб ведення справ» часто називають «культурною ідентичністю групи, населення або місцевої громади». У туризмі, наприклад, це туристичні тенденції або те, як слід поводитися під час відпустки. Оскільки люди належать до більш ніж однієї групи, вони також мають більш ніж одну культурну ідентичність. Оскільки культурна ідентичність значною мірою визначає індивідуальні системи цінностей, вона також опосередковано визначає те, як люди думають і поведуться. Соціальна взаємодія між людьми включає не лише мережу як таку, але й інші способи непрямого впливу, наприклад способи непрямого впливу, наприклад, через соціальні медіа та промоцію. З більш економічної точки зору, вся сукупність індивідуальних і спільних систем цінностей, відображених через формальних і неформальних мереж і відносин, часто називають «соціальним капіталом».

Окрім індивідуальних та спільних систем цінностей (та пов'язаних з ними соціальних взаємодій, групами, ролями, владою, впливом і комунікацією), соціальний вимір також включає розгляд інституцій та управління. Інституції - це формальні або неформальні угоди між людьми, які

спільно організовують їхню спільну роботу. У туризмі вони стосуються, наприклад, урядів та організації з управління дестинаціями (ОУД), а також пов'язаних з туризмом підприємств. Управління - це, серед іншого, управління організаціями та їхньою політикою, включаючи впровадження, моніторинг, оцінку та забезпечення дотримання цієї політики [63, 119].

У контексті туризму індивідуальні та спільні системи цінностей визначають те, як відвідувачі подорожують за межі свого звичного середовища, а також конкретний вибір, який вони роблять у зв'язку з цими поїздками. Ці системи цінностей можуть відрізнитися у різних людей і культур. У свою чергу, відвідувачі можуть впливати на місця призначення та приймаючі громади. Це може, серед іншого, призвести до соціальних змін у приймаючих громадах, але на відвідувача також впливає соціальна взаємодія з приймаючою громадою. Згодом відвідувачі привозять додому свої враження від подорожі, які разом з досвідом подорожей інших людей, впливає на домінуючі спільні системи цінностей і впливає на те, як люди ставляться до системи цінностей і впливає на те, як люди планують і організовують свою наступну подорож. Ця досить складна і динамічна система ціннісних систем і соціальних взаємодій в основному визначається суб'єктивним сприйняттям відвідувача.

Цей опис соціального виміру з точки зору суб'єкта призводить до визнання чотирьох ключових перспектив, з яких можна вимірювати соціальний вимір туризму. Ці перспективи відображають основних суб'єктів, що беруть участь у туризмі: відвідувачів, приймаючі громади, постачальники туристичних послуг (особливо наймані працівники) та інституції (наприклад, органи управління).

Ці чотири перспективи забезпечують основні відправні точки для розгляду соціального виміру туризму. Концептуальні рамки завершуються розглядом того, якою мірою вимірювання повинно враховувати (1) вплив туристичної діяльності на суспільство; або (2) вплив суспільства на туристичну діяльність (або внесок суспільства в туристичну діяльність).

Обидва ці типи впливу будуть доречними. Соціальний вплив туризму включає, наприклад, вплив туризму на приймаючі громади та зайнятість у туризмі. Вплив суспільства на туризм стосується, наприклад, впливу індивідуальних і соціальних уподобань на вибір подорожей, вплив місцевого контексту дестинації (наприклад, безпека та захищеність) або урядової політики в галузі туризму.

Поєднання цих перспектив і впливів призводить до визначення наступних основних тем вимірювання. Ці теми підсумовано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 - Теми вимірювання для соціального аспекту туризму

	Перспективи			
	Відвідувачи	Приймаюча громада	Постачальники туристичних послуг	Управління (Уряд та Організація управління дестинацією)
Теми вимірювання	Потоки відвідувачів; Взаємодія відвідувача та вдячність громади; Задоволеність відвідувачів; Доступ відвідувачів та участь в туризмі	Тиск, що чиниться з боку туризму та вплив туризму на приймаючу громаду в тому числі з точки зору сприйняття впливу туризму на громада	Характеристики працевлаштованих осіб зайнятих осіб Підприємництво Гідна праця	Стратегія /плани/ нормативні акти/ місцеві обмеження (в т.ч. щодо сталого розвитку, культурних цінностей, доступності, охорони здоров'я, прав людини) Ступінь громадського залучення та участі зацікавлених сторін

Джерело: [63 с.114].

Хоча ці чотири теми забезпечують всебічне охоплення вимірювань у соціальному вимірі, в ряді випадків вимірювання, зазначене для однієї перспективи, буде безпосередньо релевантним для вимірювання іншої

перспективи. Таке перекриття визнається і повинно враховувати при інтерпретації даних, згрупованих за чотирма соціальними перспективами:

- *перспектива відвідувачів.* У цій перспективі є чотири ключові теми. Щодо поглядів відвідувачів на місця та громади, які вони відвідують, важливо виміряти (1) потоки відвідувачів, що охоплюють кількість і характеристики відвідувачів, які приїжджають до певної дестинації, включаючи їхню мотивацію, вид транспорту та тип розміщення; (2) залученість відвідувачів взаємодію відвідувачів з приймаючими громадами та їхню оцінку, включаючи участь у у заходах та культурний досвід. (3) задоволеність відвідувачів як відображення туристичного досвіду, об'єктивної та сприйнятої взаємодії з приймаючими громадами, а також позитивного позитивного і негативного досвіду; і (4) доступ відвідувачів до туризму та участь у ньому.

Що стосується поглядів людей у їхньому звичному середовищі на подорожі до того, як стати відвідувачами, основна увага при вимірюванні приділяється рушійним силам, що стоять за туристичним попитом (наприклад, мотивації, можливості, інклюзивність, вибір, зроблений у спосіб, яким люди подорожують) та способу, яким відвідувачі діляться своїм досвідом з іншими.

- *перспектива приймаючої громади.* Вимірювання цієї перспективи враховує перспективи мешканців приймаючої громади, де питання вимірювання полягає в наступному: чи є значна кількість відвідувачів у місці призначення, що створює тиск на цю громаду, і якою мірою це впливає на соціальне середовище мешканців (наприклад, на житлове середовище, культурну ідентичність та добробут). Вплив на мешканців можна виміряти, беручи до уваги як сприйняття мешканцями впливу туризму, так і шляхом спостереження за станом приймаючої громади, наприклад, з точки зору доходів, здоров'я, шуму, вартості життя, змін у землекористуванні, переселення мешканців тощо.

- *перспектива постачальника туристичних послуг.* Ця перспектива в основному стосується соціально орієнтованих розробки індикаторів зайнятості та створення туристичних об'єктів, включених в економічний

вимір. Таким чином, вона охоплює теми вимірювання характеристик зайнятих осіб, підприємництва та гідної праці. Ставлення та відповідальність туристичних закладів щодо їхнього безпосереднього оточення, у соціальному та управлінському контексті також належить до цієї теми.

- *перспектива врядування*. Ця перспектива в основному стосується впливу управління та інституційних рамок на туризм, включаючи уряди та організації управління дестинаціями. Вимірювання фокусується на показниках, що стосуються розробки та впровадження туристичної стратегії, планів і правил (включаючи обмеження доступу відвідувачів) національних і місцевих органів влади, а також громадської активності та участі місцевих мешканців і приватного сектору в процесі прийняття рішень, а також ступінь прозорості моніторингу туристичних стратегій та їхніх наслідків. Ця сфера вимірювання включає думку зацікавлених сторін дестинації про те, як поточне управління сприяє збереженню сталого розвитку.

Соціальні впливи, пов'язані з конкретною туристичною діяльністю, можуть бути як позитивними, так і негативними. Важливо, що це залежить від перспективи, з якої ці впливи можуть бути виміряні та інтерпретовані. Наприклад, більша кількість відвідувачів може бути корисною для туристичних закладів, але може призвести до перенаселеності для місцевих мешканців та відвідувачів. Або ж відвідувачі можуть приїжджати в громади, щоб познайомитися з їхньою традиційною спадщиною, але приймаючі громади також змінюються і слідує за новими соціальними змінами. Розуміння діапазону позитивних і негативних соціальних впливів на приймаючі громади є важливим для здатності керувати туризмом у сталий спосіб [63, с.121].

При вимірюванні соціального впливу, як правило, існує тісний зв'язок з економічним виміром через дані про туристичні заклади та екологічним виміром через дані про місцеві території. Чіткі зв'язки можна побачити в деяких темах, наведених у табл. 3.1, включаючи вимірювання потоків відвідувачів та характеристики зайнятості. З екологічної точки зору,

вимірювання змін у стані навколишнього середовища (наприклад, щодо забруднення, доступності та якості води, стану екосистем тощо) будуть пов'язані зі сприйняттям як відвідувачами, так і приймаючою громадою.

Хоча ці зв'язки існують, існують чіткі відмінності у фокусі вимірювання з метою розгляду економічних та екологічних питань з використанням чотирьох перспектив, які забезпечують точки входу в соціальний вимір. Таким чином, використання цих чотирьох перспектив дає можливість переосмислити економічні та екологічні дані і слідувати різним шляхам вимірювання, незважаючи на спільність теми вимірювання.

Таким чином для оцінки можна отримати показники, що включають середню тривалість перебування, кількість одноденних поїздок у порівнянні з поїздками з ночівлею, коефіцієнти сезонності туризму та коефіцієнти залежності від відвідувачів, що розраховуються як кількість відвідувачів з трьох найбільших регіонів або країн проживання, поділена на загальну кількість відвідувачів. WTO пропонує організацію даних для підтримки виведення цих показників для кількох місцевих туристичних дестинацій (табл.3.2).

Зайняті особи можуть бути поділені на незалежних працівників (з найманими працівниками та без них) та залежних працівників (включаючи найманих працівників, залежних підрядників та сімейних працівники). Таким чином, дані, диференційовані між незалежними та залежними працівниками можуть бути використані для отримання тих самих показників, що й для зайнятих осіб. Дані про характеристики незалежних працівників, наприклад, між приватним і державним секторами або за розміром підприємства, дають уявлення про концепцію підприємництва. Теоретично, дані про незалежних працівників повинні мають бути доступними через обстеження робочої сили та інші подібні обстеження. Однак, оскільки незалежні працівники становлять набагато менший відсоток робочої сили в цілому, точна ідентифікація цих людей може бути складною [63, с.125]. . В ідеалі, дані повинні включати,

Таблиця 3.2 – Форма таблиці для формування даних про потік відвідувачів та залученість за місцевими туристичними напрямками

	Локальні туристичні дестинації					Загалом
	А	Б	В	Г	
Відвідувачі загалом						
Відвідувачів за день						
Туристи						
В'їзді						
Внутрішні						
Середня тривалість перебування						
Країна проживання:						
Країна #1						
Країна #2						
Країна #3						
Коефіцієнти залежності відвідувачів						
Залучення відвідувачів						
Участь у місцевих традиціях						
Взаємодія з місцевими жителями						
Відвідування музеїв						
Відвідування та участь у культурних виставах						

Джерело: [63, с.124].

наприклад, вік, стать, рівень освіти та час роботи в туристичній індустрії. З точки зору сталого розвитку, високий рівень підприємництва, ймовірно, допоможе створити середовище з більш динамічною та орієнтованою на зовнішні ринки туристичною пропозицією.

ВИСНОВКИ

Туризм, у своїй сучасній формі, визначається не тільки як економічний гігант, але й як ключовий фактор, який визначає екологічний та соціальний обличчя нашого суспільства. Сталий розвиток передбачає використання ресурсів, які будуть доступні майбутнім поколінням. Це означає, що для того, щоб залишити нашим нащадкам чисту планету з відновлюваними ресурсами, нинішнє покоління має використовувати ці ресурси більш відповідально. Під час ювілейної 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН (25-27 вересня 2015 р.) відбувся Саміт зі сталого розвитку. Основними темами обговорення стали порядок денний «Період після 2015 року» та документ «Цілі сталого розвитку» (ЦСР).

Сталий туризм, є видом діяльності, який може сприяти трьом аспектам сталого розвитку та досягненню ЦСР, в тому числі шляхом сприяння економічному зростанню, зменшенню бідності, створенню повної та продуктивної зайнятості та гідної роботи для всіх, прискорення переходу до більш сталих моделей споживання та виробництва, а також сприяння сталому використанню виробництва та сприяння сталому використанню океанів, морів і морських ресурсів, заохочення місцевої культури, підвищення якості життя та економічного розширення прав і можливостей жінок і молоді та сприяння розвитку сільських територій.

Біорізноманіття має життєво важливе значення для туризму, а здорове навколишнє середовище є вирішальним фактором конкурентоспроможності туристичного сектора. Зусилля зі збереження багатьох напрямків багато в чому залежать від доходів від туризму. Узбережжя, гори, річки та ліси є основними визначними пам'ятками для туристів з усього світу. Біорізноманіття лежить в основі продуктів природного туризму, таких як спостереження за дикою природою, підводне плавання або туризм на охоронюваних територіях. Туризм з'єднує людей із природою, він може

сприяти екологічній відповідальності та збереженню довкілля, якщо його здійснюють стійко.

Біорізноманіття можна описати як різноманітність життя на Землі. Біорізноманіття безпосередньо відповідає за близько 40% світової економіки, особливо в таких секторах, як сільське та лісове господарство, а також за екосистемні послуги, такі як чиста вода та родючість ґрунтів. Біорізноманіття є ключовим туристичним активом для країн, що розвиваються. Багато туристичних «магнітів» у країнах, що розвиваються, тісно пов'язані з біорізноманіттям, наприклад, заповідні території, пляжі та острови, а також традиційні способи життя. Біорізноманіття може бути однією з конкурентних переваг деяких країн, що розвиваються, у сфері туризму.

Протягом багатьох років ВТО активно займалася питаннями біорізноманіття на різних рівнях і робила свій внесок у роботу Секретаріату Конвенції про біологічне різноманіття (КБР). ВТО брала участь в обговореннях КБР з питань туризму та біорізноманіття на різних конференціях.

Водночас туристичний сектор робить свій внесок у зміну клімату. Перша глобальна оцінка викидів CO₂ від світового туризму була проведена в рамках Другої міжнародної конференції з питань зміни клімату та туризму, яка відбулася у Швейцарії в 2007 році. Результатом цієї зустрічі стало прийняття Давоської декларації про зміну клімату та реагування туризму на глобальні виклики, яка визнала нагальність реагування туристичного сектору на зміну клімату.

Значна частина пластмас, що використовуються у туризмі призначена на викид і нерідко не підлягає переробці, що призводить до гігантських обсягів забруднення. Враховуючи, що 80% усього туризму припадає на прибережні райони, існує велика ймовірність, що пов'язані з туризмом пластикові відходи зрештою потраплять в океани та інші водойми. Проблема пластикового забруднення в туризмі занадто велика для того, щоб із нею могла впоратися своїми силами будь-яка окрема організація. Щоб заходи боротьби відповідали

масштабам проблеми, мають відбутися зміни в усьому ланцюжку створення вартості в туризмі. Ось чому суб'єкти діяльності туристського сектору в усьому світі об'єднують свої зусилля і застосовують системний підхід, спираючись на Глобальну туристичну ініціативу щодо пластмас.

У сфері туризму та енергетики на даний момент успішно розвивається проєкт «Готельні енергетичні рішення» (Hotel Energy Solutions, HES). Цей проєкт надає інформацію, технічну підтримку та навчання, щоб допомогти малим і середнім підприємствам у секторі туризму та розміщення в 27 країнах ЄС підвищити свою енергоефективність і використовувати відновлювані джерела енергії. HES реагує на кліматичні імперативи відповідно до цілей ЄС та Давоського процесу 2007 року, які передбачають необхідні дії для туристичного сектору: (1) адаптація туристичного бізнесу та дестинацій до мінливих кліматичних умов; (2) зменшення викидів парникових газів; (3) підтримка інвестицій в енергоефективність та використання відновлюваних джерел енергії та технологій.

У даний час здійснюються глобальні зусилля, щодо формування єдиних підходів до оцінки сталості туризму, відомі під назвою «Вимірювання сталості туризму» (MST). Це відповідь на потребу отримання даних про сталість туризму для розширення можливостей і сприяння кращому управлінню туризмом.

Статистична основа для MST, що охоплює економічні, соціальні та екологічні дані, а також екологічні дані про туризм, буде представлена на наступній сесії Статистичної комісії ООН у 2024 році для затвердження. Саме в цьому контексті WTO в партнерстві з Оксфордським університетом, приступила до розробки гармонізованих Рамок екологічного і соціального управління (ESG) для туристичного бізнесу, щоб не тільки краще візуалізувати внесок приватного сектору, але й допомогти забезпечити узгодження дій на місцях з більш широкими політичними амбіціями, такими як ЦСР. Туризм є невід'ємною частиною економічних, соціальних та екологічних систем - і його потрібно вимірювати як такий.

Моніторингу економічного, екологічного та соціального впливу туризму на рівні дестинацій сприяє Міжнародна мережа обсерваторій сталого туризму INSTO. INSTO підтримує і об'єднує дестинації, які прагнуть до регулярного моніторингу, підходів, заснованих на участі, і прозорості.

Отже, сталість туризму передбачає комплексний підхід, що охоплює всі аспекти його впливу. Розвиток туризму має слугувати не тільки економічним цілям, але й сприяти збереженню природи та підвищенню якості життя місцевих громад. Реалізація цих завдань вимагає взаємодії всіх зацікавлених сторін, від урядових органів до підприємців та громадськості. Лише таким чином туризм може стати не лише потужним інструментом економічного росту, але і невичерпною джерелом розвитку для сьогодення та майбутніх поколінь.